

XIX. VE XX. YÜZYILLARDA TÜRKİYE'DE FİZİK VE TIBBİ FİZİK TARİHİ İLE İLGİLİ YAYINLARIN NOTLU KAYNAKÇASI

Aykut Kazancıgil*

Bizde fizik bilimi diğer temel bilimlerde olduğu gibi XIX. yüzyıl boyunca uygulamaya yönelmiş olan Mühendishane, Harbiye, Tıbbiye vd. teknik eğitim kurumları içinde gelişmiş ve varlığını sürdürmüştür. XX. yüzyıldan itibaren Fen Fakültelerinde veya yüksek eğitim kurumları içindeki temel bilimler bölümlerinde yavaş yavaş gelişmiş ve bağımsız hale gelmiştir. Bugün üniversitelerimizin hemen hepsinde bağımsız Fizik bölümleri mevcuttur. Biz bu çalışmamızda fizik ve tıbbî fizik tarihi ile ilgili yayınları derlemiş bulunmaktayız.

Önceki yıllarda bu çalışmanın ilk bölümü (A) Ulusal Tıbbî Fizik Kongresi (İstanbul, Cerrahpaşa Tıp Fak., 1987) dolayısıyla, ikinci bölümü (B) I. Türk Tıp Tarihi Kongresi (İstanbul, Cerrahpaşa Tıp Fak., 1988) dolayısıyla hazırlanmış, ancak yayımlanmamıştı. Bu şekli ile, kaynakça iki bölümden meydana gelmekteydi. İlk bölümde (A) 1849-1929 arasındaki tıbbî fizik yayınları yıllara göre sıralanarak derlenmiş; ikinci bölümde (B) ise, 1900-1990 arasında konunun tarihi gelişimi ile ilgili kaynakça, değerlendirmeler ve yayınlar verilmişti.

Bu şekilde hazırlandıktan bir süre sonra, “Türkiye’de Tıbbî Fizik ve Fizik Biliminin Tarihi Hakkında Bir Kaynakça Denemesi” başlığı altında hem *Mir’ât-ı Mekteb-i Tıbbiye*’nin tarafımdan gerçekleştirilen ikinci baskısına (1991) ek olarak ilave edilmiş, hem de *Bilim-Felsefe-Tarih* dergisi (B.F.T.) içinde yayımlanmıştır. Daha sonra ise, bazı yeni ilavelerle *Bilim Tarihi* dergisinde yayımlanmıştır.¹ Burada 126 kaynak derlenmiş ve bu kaynaklara ek olan *not*’lara konu ile ilgili 32 yayın ilavesi ile toplam derlenen yayın sayısı 168’e ulaşmış idi.

* * *

Daha önceki yıllarda *Türk Bilimi Tarihi Bibliyografyası*’nı hazırlarken derleme usulümüzü açıklamış, ayrıca konumuzun hudutlarını çizmiş ve modelimizi belirlemiştik.² Bu defa “XIX. ve XX. yüzyıllarda Türkiye’de Fizik ve Tıbbî Fizik Tarihi ile İlgili Yayınların Kaynakçası”nı hazırlarken de aynı yöntemi uyguladık.

Derlediğimiz kaynakların bu çerçevede dahilinde fizik tarihi ile doğrudan ilgili olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bunun yanında, Türkiye’de fizik biliminin gelişmesi ile ilgili kurumların tarihi gelişmesi ön planda ele alınmıştır.

Fizik, öncelikle üniversiteler veya araştırma merkezleri dışında gelişmesi çok zor olan bir bilim dalıdır. Dolayısıyla fizik eğitiminin yapıldığı kurumların tarihinin derlenmesi bilim tarihi gelişimine de ışık tutmaktadır.³ Ayrıca fizik tarihi ile ilgili bir çalışma içinde, bu bilimin gelişmesine temel katkısı olan kişilerin çalışmaları ve hayatı ile ilgili kaynakları tesbit etmenin önemli olduğuna inanıyoruz; bu sahada hiç de küçümsemeyecek bir birikim mevcut olduğu görülmektedir.

Kaynakçada fizik tarihi ile ilgili 431 kaynak derlenmiştir. Bunlara daha sonra tesbit ettiğimiz 19 yayın da ilave edilince sayı 449’a yükselmektedir. Bunun yanında bazı kaynaklara *not*’lar eklemek gerektiğini duyduk. Toplam 84 adet olan bu *not*’lar o yayınlara ilgili farklı alternatifleri ve konunun çevresine yönelik bilgiler vermek için ilave edilmiştir. Bazı hallerde bunlara ek olarak kaynaklar ilave edilmiştir; bu şekilde 110 ek kaynak mevcuttur. *Not*’lara ek olarak ilave ettiğimiz kaynaklara ayrıca sayı vermedik.

Fizik tarihi ile ilgili yayınları derlerken, seçici bir yaklaşımla davranmanın yanlış olduğu kanaatindeyim. Bu şekilde düşündüğümüz zaman derlenen bilgiyi önce süzgeçten geçirip sonra okuyucuya takdim etmek gerekmektedir ki, bu olay doğrudan doğruya bir müdahaledir.⁴

Bunun yanında yine kanaatimce hiç de geçerli olmayan “Cumhuriyet öncesi ve sonrası diye uygulanan bir bölümelemedir. Bizdeki bilim tarihi kaynaklarında, son senelerde ve özellikle Cumhuriyetin yetmişbeşinci yıl dönemi dolayısıyla TÜBİTAK tarafından yapılan kaynak değerlendirmelerinde bir bölünme yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Her ne kadar “Cumhuriyet dönemi hekimliği” gibi söz ve ifade bölümelemeleri konuşmalarda dile getirilir ise de, bir toplumdaki bilimsel gelişme bahis konusu olduğu zaman böyle bir ayırım temelden yanlıştır. Toplumların hayatının akışını bir şekilde sınırlamak bence bir tür fikri bölücülüktür.

Biz kaynakçamızda bazı makalelerin altına göndermeler ilave etmeyi yararlı gördük. Meselâ, Yeniçay’dan bahseden 165 numaralı kaynağın altına yine ondan bahseden 232 numaralı kaynağa gönderme yaptık. Bu şekilde konuyu takip eden kişinin istediğini bulmasını sağlamak istedik. Ayrıca en sona bir yazarlar dizini ekledik. Böylece konuyla ilgili yazar adları takip edebileceği gibi daha önce belirttiğimiz şekilde *not*’lar içinde mevcut fakat sayı almamış makale ve kitapların yazarlarının isimlerine yer verdik. Bu suretle onlara da erişmek kabil olacaktır.

* * *

* Prof.Dr., İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi emekli öğretim üyesi.

¹ Bkz. Yayın No.231.

² Bkz. Yayın No.226, 229 ve 227, 228.

³ Bkz. Yayın No.30, 152, 154, 159b, 204, 216, 258, 264, 270, 281a, 295, 318, 354, 404, 414, 420, 421 vd.

⁴ Bkz. Yayın No.79.

Yirminci yüzyıl fizikte büyük atılımların hattâ devrimlerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur.⁵ “Kuantum teorisi, rölâtivite teorisi, istatistiksel mekanikler, radyoaktivite, atom fiziği, nükleer fizik, katihâl fiziği, kuantum elektrodinamiği, temel tanecikler fiziği, kuvarklar, birleşik alan teorileri, yıldızların ve Evren’in fiziği, nükleer reaktörler ve güçlü tanecik hızlandırıcıları bu yüzyıldaki belli başlı kilometre taşlarıdır. Bununla beraber, fizik bu yönde ne kadar hızlı ve ne kadar geniş bir biçimde ilerlemiş olursa olsun hâlâ kendi temelindeki epistemolojik meseleleri halledebilmiş değildir.”⁶

Bu gelişmeyle birlikte belirtilmesi gereken önemli bir nokta “Fizik” biliminin hiçbir temel bilim dalında görülmediği kadar hızla siyasileşmesi hususudur ve aslında şaşırtıcı olan da budur. Fizik XX. yüzyılda büyük adımlarla gelişirken 1939 yılında Einstein’ın ABD Başkanı Roosevelt’e “atom bombasının yapılmasının gereği” hakkında yazdığı tarihsel bir mektupla birden bire siyasi bir yapı kazanmıştır.⁷ Bu girişimin insanlık tarihi için felaket olacak sonuçlardan biri altı yıl sonra Hiroşima’ya atılan atom bombası ile gerçekleşmiş ve böylece fizik *par excellence* siyasi bir güç haline gelmiştir.

Herkesin bildiği gibi bu korkunç silahın bir daha insanların üzerinde denenme şansı olmasa dahi birçok devlet onu elde etmek için fizikçilerin üzerine hücum etmiş ve ona sahip olmaya çalışmıştır. ABD’den kısa bir süre sonra bazı ülkeler atom bombası yapmayı başarmışlardır. Bundan bir süre sonra, yine büyük bir iktisadi güç olarak nükleer enerji konusu gelişmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Böylece askeri nitelikli bir güç kaynağı birdenbire siyasi ve iktisadi bir güç kaynağı haline dönüşüvermiştir. Bu gelişimin ne kadar kötü siyasi sonuçlar doğurduğunu hepimiz bilmekteyiz.⁸ Dünya tarihini değiştiren bu büyük olaylar olurken acaba bizde fizik biliminin tarihsel yapısının incelenmesi, gelişmeler ve bunların yönelimleri nasıl olmuştur? Kaynakçanın ayrıntılarında, özellikle bu sorulara cevap vermeye yönelik bilgi mevcuttur.

* * *

Bibliyografyayı geçen defada olduğu gibi iki ayrı bölümde takdim etmeyi uygun bulduk. Bunların biri (A) 1849-1930 yıllarını kapsamaktadır. Başlangıç yılı olarak 1849’un seçilmesini şöyle açıklayabiliriz. Bilindiği gibi klasik

⁵ Bkz. Yayın No.279b.

⁶ Bkz. Yayın No.141, 194, 219, 243, 250, 285, 355, 422.

⁷ Bu tarihi mektubun metni için bkz. Yayın No.279b, s.317-318.

⁸ İlginçtir ki fiziğin bu değişiminin büyüklüğünü öngören bir kongre 1911’de yapılmış ve bunu Nobel ödüllü ünlü fizikçi de Broglie yıllar sonra ufak bir kitap halinde yayınlamıştır. (Louis de Broglie, *Le Premier Congrès de Physique Solvay et l’Orientation de la Physique depuis 1911*. Editions Albin Michel, Paris 1951). Bu küçük kitabı, Üniversite Reformu ile ilgili kitabım yayımlandığında kendisini ziyarete gittiğim zaman (1981) Fahir Yeniçay hocamıza takdim etmiştim. Toplantıya katılan fizikçilerin toplu resmine baktıktan sonra o sakin tavırla “Evet, bir avuç insan dünyanın yüzünü değiştirdi.” demişti.

medrese çevrelerindeki fizik bilgisinden sonra,⁹ XVIII. yüzyılın başlarında Yanyalı Esad Efendinin,¹⁰ yirmisekiz Mehmet Çelebi’nin¹¹ çevirileri sonra İbrahim Müteferrika’nın çevirileri ve katkıları¹² gerçekleşmişti. Ama bunların hiçbiri bir ‘Türk Fizik Tarihi Bibliyografyası’na başlangıç olarak kabul edilebilecek nitelik ve sürekliliğe sahip değillerdi.¹³

Bu yüzyılın sonuna kadar bazı askeri nitelikli konularda fizik tarihi bakımından önemi olmayan çok yüzeysel bilgiler mevcut olabilir. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde İshak Efendi’nin ünlü ansiklopedik eseri ile çok kısa olmakla birlikte çağdaş fizik kavramları ortaya çıkmıştır.¹⁴ O dönemde, geleneksel eğitimin yanında Mühendishaneler, Tıbbiye, Harbiye gibi pozitif bilim eğitimi yapılan müesseseler kurulmuş vaziyettedir. Zaman içinde bunlar temel bilimlerin gelişmesi için önemli birer merkez olacaklardır.¹⁵

Bu gelişim çizgisinde ilk defa olarak orta öğretim düzeyinde olsa dahi Hayrullah Efendi 1849’da yayınladığı kitabına *Mesail-i Hikmet* adını vermiş bulunmaktadır. İşte biz bu noktayı başlangıç olarak aldık. Bundan sonraki yıllarda fizik bilimi yaklaşık kırk yıl askerlikle ilgili kitapların içinde mekanik, balistik konuların açıklamaları içinde kalmıştır.¹⁶ Ancak burada hiç unutulmaması gereken nokta yeni bilgilerin ışığında Osmanlı askerlik yayınlarmının ayrıntı ile incelenmesi gereğidir. Böylece, fizik bilimi ile ilgili yeni kaynaklar bulunabilir.¹⁷ Yine aynı süre içinde tıbbî fizik, özellikle teorik bilgi kaynağı olarak önemli olmuş ve yıllarca konu ile ilgili tek başvuru kaynağı niteliğini saklamıştır.¹⁸ Bu nokta o kadar ilginçtir ki, Paris’ten dönen Salih Zeki ve Ahmed Fahri kendi kitaplarını yayınlamaya kadar Dr. Tevfik Bey’in kitabını okutmuşlardır.¹⁹ Ayrıca radyasyon fiziği, Röntgen gibi konularda da tıbbî fizikle uğraşan hekimler yayın yapmışlardır.

Öğretim açısından baktığımız zaman 1900’de kurulan Darülfünun’un Fen Fakültesi’nde başta olmak gelişmiş bir orta öğretim düzeyinin üzerine pek çıkmadığı anlaşılmaktadır. Türkiye’de yüksek düzeyde fizik, matematik eğitimi

⁹ Bkz. Yayın No.206.

¹⁰ Bkz. Yayın No.224, 329a.

¹¹ Bkz. Yayın No.221.

¹² Bkz. Yayın No.146.

¹³ Bkz. Yayın No.381.

¹⁴ Bkz. Yayın No.203, 382.

¹⁵ Bkz. Yayın No.258, 295.

¹⁶ Bkz. Yayın No.2, 3, 4, 5, 8, 9.

¹⁷ Bkz. Yayın No.204/5.

¹⁸ Bkz. Yayın No.6, 12, 13, 15, 19.

¹⁹ Bkz. Yayın No.12.

Salih Zeki ile başlamıştır, başka bir deyimle birdenbire çıta yükselmiştir.²⁰ Ondan sonra fizik eğitimi düzeyini İstanbul Üniversitesi Reformu’na kadar götürecek kadrolar oluşmuştur. Cumhuriyet’ten sonraki yıllarda Yeniçay’ın mini reform dediği hareketle bazı yabancı hocalar gelmiş, Fen Fakültesinde yeni bölümler ve ona bağlı yeni kavramlar gelişmiştir.²¹ Yine aynı yıllarda Fransa’da fizik doktorasını yapmış genç bir adam Darülfünun’un Fen Fakültesi’nde 1930 yılında atom fiziği dersleri vermeye başlar.²² Bibliyografyamızın birinci bölümünün (A) bitiş tarihi olarak böylece bu 1930 yılını aldık.

1930’dan sonraki dönem için kaynakçamız doğrudan alfabetik sıra ile yazar adları esas alınarak düzenlenmiştir. Buna mukabil birinci bölümde 1849’dan itibaren sırası ile yılları esas almıştık. Bu şekilde 71’i (A) bölümünde 378’i (B) bölümünde olmak üzere toplam 449 yayın derlemişi bulmaktayız.

A. FİZİK VE TIBBİ FİZİK YAYINLARI (1849-1930)

1. HAYRULLAH EFENDİ, *Mesail-i Hikmet*. Dar-üt-tıbaat-ül Âmire, 119s. İstanbul 1265/1849.
Not. Hekimbaşı müverrih Hayrullah Efendi (1817-1866), tarafından orta öğretim için sual cevap usulüne göre hazırlanmıştır. İçinde harf sırasıyla 200 soru vardır; Bunların ilki “*Fizik yani İlm-i Hikmet-i Tabiiye nedir?*” şeklindedir. Abdülhak Hamid’in babası, Fahir Yeniçay’ın büyük dedesidir. Hakkında yapılan bir doktora tezi için bkz. Zühal Özyayın, “Tanzimat devri hekimi Hayrullah Efendi hayatı ve eserleri,” *Tip Tarihi Araştırmaları*, sayı 5, 1993, s.59-86; *Yeni Tip Tarihi Araştırmaları*, sayı 1, 1995, s.98-132; sayı 2-3, 1996, s.189-210.
2. MEHMET SALİH PAŞA, *Mebahis-i Fenn-i Buhar*. (çeviri) Cild-i evvel, taş baskı, Mekteb-i Bahriye-i Şahane Matbaası, 310 s., İstanbul 1270/1854.
3. MEHMET EMİN DERVİŞ PAŞA, *Usul-i Hikmet-i Tabiiye*. Matbaa-i Amire, 4+45s.+24 levha, İstanbul 1201/1864; ikinci baskı, Mekteb-i Sanayi Matbaası 3+454 sayfa + 24 levha, İstanbul.1287/1870.
Not. 1862-1865 arasındaki bilimsel atılımda (İlk Darülfünunun açılışı, *Mecmua-i Fünun*’un yayımlanması, Türkçeleşme hareketi vd.), Münif Paşa, Hekimbaşı Salih Efendi vd. gibi belirgin bir kadro ile önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çevreye dahil olan Derviş Paşa ilk fizik kitabını yayımlayan kişi olması yanında daha önce ilk müstakim kimya kitabını (*Usul-i Kimya*, 1848) yayımlayan kişidir. Oğlu, İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi Doğum Kliniği müderrislerinden İsmail Derviş Bey (1873-1932), torunu yazar Suat Derviş (Baraner)’dir. Hayat hikayesi için bkz. Yayın No.181 ve 193.
4. ABDULLAH RAMİZ PAŞA, *Mecmua-i Hidemat-ı Topçuyan*. (Çeviri). Tophane-i Âmire Matbaası, İstanbul 1286/1869, 757 s., resimli.
Not. 1837-1843 yılları arasında Berlin’de okumuş olan Abdullah Ramiz Paşa (1818-1878) hakikaten ilginç ve çok nadir görülen bir şekilde *mezarının ayak taşına kitaplarının ismini yazdırmıştır*. (bkz. Yayın No.218). Paşa, döneminde pek makbul ve temel bilgiler içeren bu eseri Almanca’dan çevirmiştir. Kendisinin ayrıca bir dilbilgisi ve coğrafya kitabı mevcuttur.

²⁰ Bkz. Yayın No.215, 318, 323, 328.

²¹ Bkz. Yayın No.420, 421, 220, 152.

²² Bkz. Yayın No.232, 420

5. LONGCHAMP, L., *Hikmet-i Tabiiye-i Riyaziye*. Çeviren Said Sami, Mekteb-i Fünun-i Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1289/1872, 3+65 s., şekilli.
6. GANOT, A., *İlm-i Hikmet-i Tabiiye*. Çeviren Antranik Kirçikyan (1819-1894), 1.cilt 44+2+668 s., 2.cilt 36+765 s., 3.cilt 51 çift sayfa yalnız resim. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1293/1876; 2.baskı, 1.cilt 716 s., 2.cilt 16+959 s. (resimli), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1303-1308/1886-1891. (A.Ganot’nun kitabının 14.baskısından çeviri).
7. ALİ SEDAT, *Kavaid-üt Tahavvülat fi-Harekât-i Zerrat*. Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1300/1883, 192 s., 10 şekil.
Not. Ahmet Cevdet Paşa’nın oğlu Ali Sedat Bey’in (1857-1900) bu fizik kitabı, Celâl Saraç tarafından bir makale ile “*Yüzbeş yıl önce yayınlanmış ilk Türkçe termodinamik kitabı hakkında*,” Türk Fizik Derneği IX. Ulusal Fizik Kongresi, Bursa 1987” tanıtılmıştır Saraç, bu çalışmayı daha sonra yayınlamıştır (bkz. Yayın No.320). Yine Ali Sedat Bey’in önemli bir mantık kitabı son yıllarda N. Öner tarafından incelenmiştir. Bkz. *Tanzimattan Sonra Türkiye’de İlim ve Mantık Anlayışı*, Ankara 1967; N.Öner, “Mantıkcı Baba Oğul Ahmet Cevdet - Ali Sedat,” *Erdem*, c.2, sayı 6, 1986. Ayrıca bkz. N. Öner, “Ali Sedat,” *DVİA* c.1.
8. MEHMED SAİD, *Hikmet-i Tabiiye Tatbikatından*. Mekteb-i Fünun-i Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1294/1877, 129 s.; Tashih ve ilaveli 2.baskı: Mekteb-i Fünun-i Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1299/1882, 96 s.; 3.baskı: Mekteb-i Fünun-i Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1302/1304 (1887), 82 s., resimli.
Not. Kitabın yazarı Eğinli Büyük Said Paşa’nın (1830-1896) matematik konusunda önemli yayınları vardır. Mühendishane-i Berri-i Hümayun talebesi iken başarılı görülerek mezun olunca (1851) Edinburg’a gönderilmiş (1859), dönüşünde uzun yıllar hocalık ve idarecilik yapmıştır. Hayatı ve siyasi hatıraları torunu Nazan Danişmend tarafından yayımlanmıştır, (bkz. *Türklük Dergisi*, sayı 4-6, İstanbul 1939).
9. DELAUNAY, J., *Makine-i Riyaziye*. Çeviren Ali Rıza, İstanbul 1305/1888, 190 s.
Not. Ali Rıza Bey’in konumuz bakımından önemli olan diğer bir kitabı olduğu gibi (*Fenn-i Mihanik-i Riyazi ve Makineler*, c.2: *Ecsam-ı sulbenin müvazenet ve hareketi*, İstanbul Mühendishane-i Berri-i Hümayun Matbaası, 1312/1894, şekilli) aynı yıllarda; Guillaud’nun 1860’da ve 1870’de çevrilen ve artık eskimiş kitaplarından sonra yeni kavramları açıklayan önemli bir astronomi kitabı çevirmiştir. Bkz. H. FAYE, *İlm-i Heyet*, çev.Ali Rıza, Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1305-1308/1889-1891, 321 s. (c.1) ve 340 s. (c.2), şekilli.
10. ABDÜLLATİF-HASAN FETHİ, *Hikmet-i Tabiiye* Fasikül halinde 4 cilt (Toplam 545 sayfa) Karabet Matbaası, İstanbul 1310-1312 (1894).
11. HAFIZ MEHMED - AHMED TEVFİK (çevirenler), *Hikmet-i Tabiiye*, Mihran Matbaası, 1. cilt: 405 sayfa, 2.cilt: 464 sayfa, İstanbul 1296-1298 (1879-1881): *Mebadi-i Hikmet-i Tabiiye-i* adıyla 2.baskı Mahmut Bey Matbaası, c.1, 382 sayfa, İstanbul 1308/1891.
Not. Ayrıca Hafız Mehmed’in orta öğretim için 3 cüzden (205 s.) meydana gelen küçük bir *İlm-i Hikmet-i Tabiiye* kitabı daha vardır. (İstanbul, Şirket-i Müretibiye Matbaası, 1310-1312/1892-1894).
12. AHMED TEVFİK, *Hikmet-i Tabiiye (Dürus-ı İlm-i Tabiiye)*, Mihran Matbaası, İstanbul 1302 (1885), 408 s.
Not. Yazar, Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye azasından ve Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye, Mekteb-i Mülkiye-i Şahane ve Darüşafaka Hikmet-i Tabiiye muallimi TabibYüzbaşı’dır. Yazar, bir nota göre (Ali Çetinkaya, *Mülkiyeliler Tarihi*, cilt II, Ankara 1968-1969, s. 1086) 13 Eylül 1882’de Mülkiye’nin İdadi kısmında fizik muallimliğine getirilmiş ve 15 Ağustos 1888’de (15 Ağustos 1304) vefat etmiş olan Binbaşı Tevfik Bey’dir. Yine Ahmed Fahri

- Bey’in bir notuna göre Fransa’dan döndükten sonra Salih Zeki ile birlikte hazırladıkları *Hikmet-i Tabiiye* kitabı yayımlanmaya kadar (1892), onun kitabını okumuşlardır.
13. AHMED TEVFİK (Dr.), *Hikmet-i Tabiiye*. (çeviri), Mihran Matbaası, İstanbul 1309/1892, 992 s., şekilli. [Bu künye 2.baskıya aittir. İlk baskı iki ayrı cilt halinde (405+464 s.) Darülfünun’un 5.ve 6.senelerinde okutulmak üzere sırasıyla 1296/1879 ve 1298/1881 yıllarında yapılmıştır. Editörün notu.]
14. SALİH ZEKİ & AHMED FAHRİ, *Hikmet-i Tabiiye*, 2 cilt, Karabet Matbaası, İstanbul 1309/1892, 815 s. (c.1,) + 795 s. (c.2).
Not 1890’lardan sonra Salih Zeki’nin (1864-1921) matematik ve fizik yayınları ile Türkiye’de yeni bir dönem gelişmiş ve ileri düzeyde bilimsel konular üzerinde yayınlar başlamıştır. Aynı şey kimya dalında daha erken bir dönemde, 1870’lerde gerçekleşmiştir.
15. HASAN FETHİ, *Hikmet-i Tabiiye*, c.I, Karabet Matbaası, İstanbul 1318/1900, 205 s., resimli; 2.baskı: 4 c., Karabet Matbaası, İstanbul 1321/1903, 627 s., resimli; Üçüncü baskı: Mekteb-i Fünun-i Harbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1323/1907, 475 s., resimli.
Not Aynı yazarın Abdullatif’le birlikte 1892-1894 arasında yayımlanmış olduğu (bkz. Yayın No.10) kitabın geliştirilmiş şeklidir. Daha ziyade Harbiye talebesi için düşünülmüştür.
16. ESAT FEYZİ, *Röntgen Şuâ-âtı ve Tatbikat-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi*, İst. Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü (Yazma- 1898 tarihli).
Not Bu eser hakkında bkz. Nuran Yıldırım, “Yurdumuzda Röntgen Işınları Hakkında Yazılan İlk Kitap”, *Tarih ve Toplum*, c.4 (1984), s.286-288. Esat Feyzi’nin (1874-1901) basılmamış olan bu kitabını tanıtan ve eldeki müellif nüshası üzerinde çalışan N.Yıldırım yazar hakkında kaynakça ve bilgi vermektedir.
Esat Feyzi, Röntgen’in ünlü tesbitinden (1895) iki yıl sonra 1897 Yunan savaşında yaralı bir askerın kolunda kemik kırığı tesbit ederek “kendi teknik uygulama katkısı” ile röntgen ışınlarını harp cerrahisinde ilk defa kullananlardan biri olmuştur.
17. ESAT FEYZİ, “Röntgen şuâ-âtının suret-i istihsâli, havassı, mâhiyyecti, tatbikat-ı tıbbiyesi,” *Nevsâl-i Afîyet*, c.I, İstanbul 1315/1899, s.223-234.
Not Bu yazı Röntgen ışınları hakkında Türkçe’de yayımlanan ilk ilmi yazıdır. Ayrıca Esat Feyzi Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de Hikmet-i Tabiiye bölümünde muavin olarak çalışmıştır. Yıllar sonra Esat Feyzi’nin ismini duyuran S.Ünver olmuştur (bkz. Yayın No.406, 407); Yakın zamanda bir değerlendirme için bkz. Yeşim Işıl-Ülman, “Türkiye’de kullanılışının 100. yılında Röntgen ışınları ve Esat Feyzi,” *Tarih ve Toplum*, sayı 152 (Ağustos 1996), s. 48-50 ve *Bilim ve Ütopya*, sayı 38 (1997), s.44-46. Ayrıca bkz. Y.Işıl-Ülman, “Dr.Esat Feyzi as a Pioneer of Military and Surgical Radiology,” *37th International Congress of the History of Medicine, Proceedings*, Texas 2002, p.354-358.
18. SALİH ZEKİ, *Hikmet-i Tabiiye*. c.I, Karabet Matbaası, İstanbul 1312/1894, 426 s., resimli; 2.baskı: 1318/1900, 426 s.; 3.baskı: 1322/1904, 424 s.; ilaveli ve düzeltilmeli 4.baskı: Karabet Matbaası İstanbul 1327/1911, 546 s., resimli. [Bu kitabın 2.cildi, Karabet Matbaası’nda 1312/1894 (470s.), 1320/1902 (454s.), 1327/1909 (454 s.) ve 1328/1910 (454 s.) tarihlerinde basılmıştır. Editörün notu].
Not Dört defa basılan bu 2 ciltlik fizik kitabı daha ziyade genel ve özellikle denel fizik kavramlarını açıklar. Uzun yıllar fizik eğitiminin temel kitaplarından biri olmuştur. Bunların dışında Salih Zeki’nin tamamıyla orta eğitime yönelik iki fizik kitabı daha vardır.
19. İSMAİL ALİ, *Hikmet-i Tabiiye ve Tıbbiye*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1316/1900, 40+1099 s., şekilli (Fizik biliminin gelişmesi ile ilgili çeşitli bölümler)
Not Antranik Paşa’dan sonra (1894) Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de Hikmet-i Tabiiye muallimi olarak vefatına kadar (1866-1913) çalışmıştır. Meşrutiyet ve Cumhuriyet

- döneminin ünlü patoloji uzmanı ve Türk Dil Kurumu’nun kurucu üyesi Profesör Saim Ali Dilemre’nin (1878-1954) ağabeyidir. O dönemin fizik eğitimi, yapılan deneyler ve İsmail Ali Bey’in kişiliği için birinci elden bir kaynak olarak bkz. Tefik Sağlam, *Nasıl Okudum*, Açıklamalarlı 2.baskıyı yayımlayanlar: Hüsrev Hatemi & Aykut Kazancıgil, İstanbul 1981, (s.48-52 fizik eğitimi ile ilgilidir).
20. DJEMİL PACHA, *Memoires et Observations Médicales*, Imprimerie Loeffler, Constantinople 1905.
Not Bu kitap içinde radyoterapi ile ilgili bölüm için bkz.Yayın No.11’deki açıklama. İlk defa ışın ile kanser tedavisi Şişli Hamidiye Etfal Hastahanesinde 1900’lerde yani nispeten erken bir dönemde gerçekleştirilmiştir (Türkiye’deki bu ilk uygulamayı 1915’de Sarıkamış’ta şehit olan Binbaşı Dr. Mehmet Süfyan Bey yapmıştır). Burada, teknik açıdan tatbik şekli açıklanmaktadır.
21. İSMAİL SÜLEYMAN, *Röntgen ve Radyum Şıaatının Tatbikat ve Menaf-i Tıbbiyesi*, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1323/1907, 170 s., resimli.
Not İsmail Ali Bey’in yanında (Bkz. Yayın No.19) yetişmiş olan yazar, elinde herhangi bir uygulama imkânı olmadan (Türkiye’ye Radyum 1926’da gelmiştir. Bkz. Yayın No.41) fizik açısından radyum hakkında Türkiye’de ilk yayın yapan ve bunun uygulama açısından imkânlarını açıklayan kişidir. İsmail Süleyman Türküm (1871-1937) Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane 1313/1897 mezunudur.
22. AHMED ŞÜKRÜ BİN MEHMED, *Fenn-i Mihanik*, İstanbul, Mühendishane-i Berri-i Hümayûn Matbaası, 1322/1324(1906), 487 s., şekilli.
23. SALİH ZEKİ, *Hikmet-i Tabiiye-i Umumiyyeden Mebhas-i Savt*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1326/1910, 160 s.
24. SALİH ZEKİ, *Hikmet-i Tabiiye-i Umumiyyeden Mebhas-i Hararet-i Harekiye*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1326/1327(1910), 4+207 s., şekilli.
25. SALİH ZEKİ, *Hikmet-i Tabiiye-i Umumiyyeden Mebhas-i Elastikiyet ve Şa’riyet*, Matbaa-i Amire, İstanbul 327/1328(1911), 5+199 s., şekilli.
26. SALİH ZEKİ, *Hikmet-i Tabiiye-i Umumiyyeden Mebhas-i Cazibe-i Umumiye*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1327/1328(1911), 178+4 s.
27. SALİH ZEKİ, *Hikmet-i Tabiiye-i Umumiyyeden Mebhas-i Elektrik*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1328/1912, 188 s., şekilli.
Not Salih Zeki’nin bu kitaplarının (Yayın No. 23-27) hepsinin kapağında “Darülfünun-i Osmânî Riyaziye Şubesi Dersleri” ibaresi mevcuttur. Tamamı 950 sayfa olan ve yüksek düzeyde bilgi veren bu seri Fen Fakültesi fizik eğitimi içindir (Bu konuda. bkz. Yayın No.83 ve 105).
28. SALİH ZEKİ, *Kamus-ı Riyaziyat*, c.I, Karabet Matbaası, İstanbul 1315/1897, 400 s.; 2.baskı, Maarif Vekaleti Neşriyatı No.55, Matbaa-i Amire İstanbul 1340-42 (1924), 200 s.
29. SALİH ZEKİ, *Asar-ı Bakîye*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1329/1913, 208 s. (c.1) + 304 s.(c.2).
Not Salih Zeki, *Asar-ı Bakîye*, 3 cilt (Yay. haz. Remzi Demir, Yavuz Unat ve Melek Dosay-Gökdoğan), Babil yay. Ankara 2003-2005. Salih Zeki’nin iki cildi basılan ve günümüzde de hâlâ aşılammış olan ünlü *Asar-ı Bakîye* sinin 1913 yılında basılmış iki cildini, nihayet bugün istifade edilebilecek şekilde yayımlanmış olduğunu görüyoruz. *Asar-ı Bakîye*’yi günümüzün diline aktaran üç öğretim üyesi Ankara Üniversitesi DTCF öğretim üyesi ve Aydın Sayılı okulunun ikinci nesil mensuplarıdır. Dolayısıyla büyük bir dirayetle hazırladıkları bu eser, çağdaş Türk Bilim Tarihi literatürüne büyük bir katkıdır. Yine bu konuda Saraç’ın katkıları için bkz. Yayın No. 319, 321-326, 328.) [Ankara’da 2003-2005’de yayımlanan ve *Asar-ı Bakîye*’nin ilk iki cildini kapsayan çalışma, birebir transkripsiyonu olmayıp, günümüz Türkçesine sadeleştirilerek aktarılmış metindir.

- Asar-ı Bakıye*’nin ilk üç cildinin Arap harflerinden Latin harflerine transkripsiyonu 1960 öncesinde Prof.Dr. Nazım Terzioğlu’nun girişimiyle yaptırılmış olup bir nüshası Türk Matematik Derneği’nin arşivindedir. Bkz. Yayın No.322. Editörün notu.]
30. SALİH ZEKİ, “Vidimli Tefvîk Paşa,” *Hüseyin Tefvîk Paşa ve Linear Algebra*, İstanbul 1882, 2 bs. İstanbul 1892, s.185.
- Not. Bu önemli kitabın tıpkıbasımı, İstanbul Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi’nin yayını (No.5) olarak 1988’de yayımlandı. Kitabı yayına hazırlayan Kâzım Çeçen’in giriş yazısından sonra, Vidimli Tefvîk Paşa’nın (1832-1901) hayatı ve eserleri hakkında bir bölüme (s.18-24), Tefvîk Paşa’nın eserlerini inceleyen Salih Zeki’nin kaynak olabilecek değerinde önemli bir yazısına (s.25-39) ve kitabı Almanya’da bulmuş olan C. Şengör’ün kitap hakkındaki görüşüne (s.42-43) yer verilmiştir. Daha sonra Cahit Arf’ın kitabın katkı niteliğini değerlendiren yazısı (s.47-48) ve ondan sonra tıpkıbasım gelmektedir. Salih Zeki’nin hatıralarında, fizik tarihi ve eğitimi hakkında önemli ve ilginç bilgiler vardır. Aynı şekilde Celâl Saraç, “Vidimli Tefvîk Paşa” adlı makalesinde (*Bilim Tarihi*, sayı 30, Nisan 1994, s.3-6) Salih Zeki’nin bu yazısını tekrar ele almıştır.
31. SALİH ZEKİ & HALİDE SALİH (Edip), “Auguste Comte ve Felsefe-i Müsbete,” *Ulûm-i İktisadiye ve İhtimaiye Mecmuası*, c.1, sayı 2, İstanbul 1324/1908.
- Not. Geleneksel fiziğin değişimi, fizik, matematik ve felsefe arasındaki ilişkiye bizde ilk değinen Salih Zeki, bu yolda hakiki bir öncüdür. Konuyla ilgili bir seri önemli çeviri ve makale yayımlanmıştır. Ünlü matematikçi Henri Poincaré’den (1854-1912) şu üç önemli kitabı ve Alexis Bertrand’ın bir eserini Türkçe’ye çevirmiştir. Bunlar sırası ile aşağıda veriyoruz. Ayrıca bkz. Yayın No.412.
32. POINCARÉ, Henri, *İlim ve Usul (Felsefe-i İlmiye) (La Science et La Methode)*. Çev. Salih Zeki, Matbaa-i Amire, İstanbul 1331/1915; 2.bs. Devlet Matbaası, İstanbul 1928; *Bilim ve Metod* adıyla çev.Hamdi Ragıp Atademir - Süleyman Ölçen, M.E.B. 1951, 2. bs. M.E.B. 1964.
33. POINCARÉ, H., *İlimin Kıymeti (Felsefe-i İlmiye) (La Valeur de la Science)*. Çev. Salih Zeki, Matbaa-i Amire, Maarif Vekaleti, İstanbul 1331/1915; *Bilimin Değeri* adıyla Çev. Fethi Yücel, M.E.B. 1949, 2.bs. M.E.B. 1954.
34. POINCARÉ, H., *İlim ve Faraziye (Felsefe-i İlmiye) (La Science et l’Hypothèse)*. Çev. Salih Zeki, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332/1916; 2.bs. Milli Matbaa, İstanbul 1927; *Bilim ve Varsayım* adıyla çev. Fethi Yücel, M.E.B. 1946; 2.baskı (M.E.B. 1964) *Bilim ve Hipotez* adıyla.
35. BERTRAND, A., *Mebadi-i Felsefe-i İlmiye (La philosophie scientifique)* (c.1, Kitab-ı evvel). Çev. Salih Zeki, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333/1917; *Mebadi-i Felsefe-i Ahlâkiye* (c.2 - Kitab-ı sâni). Çev. Salih Zeki, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333/1917.[Bu iki kitap, A. Bertrand’ın *Principes de la philosophie scientifique et de la philosophie morale* adlı eserinin tercümesidir. Editörün notu.]
36. SALİH, ZEKİ, *Mizan-ı Tefekkür*. Kanaat Kitabevi, İstanbul 1332/1916, 285 s. (Mantık kitabı).
37. BENİÇ (Dr), *Mücmel Hikmet-i Tabiiye*. Çev. A. Zeki, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul 1327/1911), 334 s.
38. MEHMED REFİK [Fenmen] (1889-1951): *Mühendis Mektebinde Tedris Olunan Elektrik ve Tatbikatı Dersleri*, İstanbul 1326/1910, 602 s.
39. MEHMED REFİK, *Fenn-i Elektrik ve Tatbikat-ı Sinaiyesi*. Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1328/1912, resimli 608 s. (Ayrıca bkz. Yayın No.77, 269).
- Not. Yeni harflerle baskısı: *Elektriğin Sinaî Tatbikatı*, c.1: *Elektrik cereyanı ve kanunları*. Zonguldak Yüksek Maden Mühendisi Mektebi dersleri, Ekspres Matbaası, İstanbul 1929, 368 s.

40. MEHMED REFİK, *Mühendis Mektebinde Tedris Olunan Hikmet-i Tabiiye Dersleri*, (Hararet Bahsi), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1328/1912, 160s., taş baskı, şekilli.
41. MEHMED REFİK, *Einstein Nazariyesi, Mekan, Zaman, ve Kütle Mefhumlarının Tebdili* Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338 (1922), 40 s., resimli; 2. bs., Matbaa-i Âmire, İstanbul 1340 (1924), 72 s., resimli.
- Not. Einstein’ın görelilik teorisinin Türkiye’ye girişi ve Mehmed Refik Fenmen’in teorisinin Türkiye’de tanıtılmasındaki katkısı hakkında Meltem Akbaş’ın iki önemli makalesi için bkz. Yayın No.77, 78.
42. M. ŞEVKİ, *Yeni Hikmet-i Tabiiye*. 2 cilt. Şems Matbaası, İstanbul, 1328/1912, 402 s. (c.1) + 504 s.(c.2), resimli; 2.baskı: Evkaf-ı İslâmiye Matbaası İstanbul 1337/1921, 414 s.(c.1) + 512 s.(c.2), resimli.
- Not. İsmail Ali Bey’en sonra (bkz. Yayın No.19) Mekteb-i Tıbbiye tıbbi fizik muallimi olmuştur. Diğer yayınları için bkz. Yayın No.46, 47. Hayat hikâyesi için bkz. Yayın No: 406.
43. MUSTAFA SIDKI, *Mühendishanede Balistik Dersleri*, 1.kitab: *Harici Balistik* Mühendishane-i Berrî-i Hümayun Matbaası, İstanbul 1329/1913), 133 s.; 2.kitab: *Nüfûzi Balistik* Mühendishane-i Berrî-i Hümayun Matbaası, İstanbul 1329/1913.
- Not. Tamamen tatbikata yönelik olarak başlayan balistik öğretimi ve yayınları (Bkz. Yayın No.4) zaman içinde bilimsel bir yapı kazanmıştır. Bu açıdan bkz. Ahmet Muhtar (Paşa), *Fenn-i Remiy yahud Balistik* 2 cilt, Mekteb-i Fünûn-i Harbiye Matbaası, İstanbul 1307/1890, 206 s. (c.1) ve 6+359 s.(c.2), şekilli. Cilt 2 aynı zamanda *Harici Balistik Envanından Nazari Balistik* başlığını taşımaktadır.
44. İSMAIL SADİ, *Hikmet-i Tabiiye Mesaîli*. İstanbul 1329/1913, 96 s., taş baskı, şekilli.
45. İZZET FİKRİ, *Radyum ve Tatbikât-ı Tibbiyesi*, Kader Matbaası, İstanbul 1330/1914, 80 s.
46. ŞEVKİ, *Hikmet-i Tabiiye Dersleri*. 472 s., resimli. Baskı tarihi yok ancak kitabın 1914-1917 yılları arasında basılmış olduğunu tahmin ediyoruz. Ayrıca bkz. Yayın No.41, 46, 406.
47. ŞEVKİ, *İltihab-ı Ukadat-ı Lenfâiyye-i Dereniye ve Tedavi-yi Şuai*. Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1335/1919), 32 s., 4 levha.
48. HÜSNÜ HAMİD [Sayman] (1890-1975), “Yeni Riyaziye ve Fizik Kitapları Münasebetiyle,” *Muallimler Mecmuası*, sayı25, Teşrin-i Sani 1924, s. 946-947.
49. HÜSNÜ HAMİD, “Fizikteki Faraziyeler,” (Henri Poincaré’den çeviri), *Darülfünun Fen Fakültesi Mecmuası (Tabiiyat kısmı)*, sene 4, sayı 1-2, Eylül-Şubat 1927, s.165-178.
50. HÜSNÜ HAMİD, “Aynştayn Nazariyelerinin İlmi Kıymeti [I],” *Darülfünun Fen Fakültesi Mecmuası* sene 2, sayı 4, Haziran-Temmuz-Ağustos 1341/1925, s.195-260.
- Not. Einstein’ın görelilik teorisinin Türkiye’ye girişi ve Hüsnü Hamid’in Türkiye’de tanıtılmasındaki katkısı hakkında Meltem Akbaş’ın iki önemli makalesi için bkz. Yayın No.77, 78.
51. HÜSNÜ HAMİD, “Aynştayn Nazariyelerinin İlmi Kıymeti [II],” *Darülfünun Fen Fakültesi Mecmuası*, sene 3, sayı 3, Mart-Nisan-Mayıs 1342/1926, s.91-150.
52. HÜSNÜ HAMİD, *Einstein Nazariyelerinin İlmi Kıymeti*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1926, 118 s.
53. KERİM ERİM (1894-1952), “Einstein nazariyesinin esasat-ı ilmiyesi I,” *Fen Alemi*, sayı 1, Kanun-i sani 1341/Ocak 1925, s.7-9.
- Not. Einstein’ın görelilik teorisinin Türkiye’ye girişi ve Kerim Erim’in Türkiye’de tanıtılmasındaki katkısı hakkında Meltem Akbaş’ın iki önemli makalesi için bkz. Yayın No.77, 78.

54. KERİM ERİM, “Einstein nazariyesinin esasat-ı ilmiyesi II,” *Fen Alemi*, sayı 2, Şubat 1341/1925, s. 27-30.
55. KERİM ERİM, “Einstein nazariyesinin esasat-ı ilmiyesi: Einstein’den evvelki mekan ve zaman mefhumları,” *Fen Alemi*, sayı 3, Mart 1341/1925, s.52-55.
56. KERİM ERİM, “Einstein nazariyesinin esasat-ı zamana ve mekana ait bazı mülahazalar,” *Fen Alemi*, sayı 13, Kanun-i sani (Ocak) 1926, s.225-227.
57. BURHANEDDİN FERİD [Müderres], *Tercübi Fizik: Elektrik*. Darülfünun Matbaası, İstanbul 1340/1924), 296 s., taş baskı, resimli (T.C. İstanbul Darülfünunu Fen Medresesi derslerinden).
Not. Uzun yıllar Darülfünun, Mühendis Mektebi ve Teknik Üniversitede öğretim üyeliği yapmış olan Burhaneddin Ferid Sezerar (1886-1853).
58. MEHMED SAİD [Müderres], *Tercübi Fizik*. Darülfünun Matbaası, İstanbul 1340/1924, 224 s., taş baskı, resimli. (İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi tedrisatından).
Not. Yazar, bir ara Maarif Vekilliği de yapmış olan fizik müderresi Gelenbevi Sait Bey’dir (1864-1937).
59. TEVFİK REMZİ [Kazancıgil] (1894-1969), “Radyum, Pierre Curie ve Madam Curie.” *İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi Mecmuası*, cilt 7, sayı 1-2, (1341-1925), s. 39-54 (1334-1918 Askeri Tıbbiye mezunu).
Not. Yurt dışında kaldığı sürede (1918-1924) önce bir yıl Tıbbi Fizik ve Radyum üzerine çalışmış, Madame Curie’nin ünlü kurslarına iştirak etmiş ve Türkiye’de ilk radyum tatbikatını 1926’da yapmıştır. Burada radyo-aktivite konusu işlenmektedir.
60. ABEL, *Mihanik-i Riyazi*. Çeviren Mustafa Salim, T.C. Nafia Vekaleti Mühendis Mektebi Kütüphanesi, Sanayi Mektebi Matbaası, İstanbul 1926, 727 s., resimli. Bkz. Yayın No.45. (Çeviri yapan matematikçi, Darülfünun ve İTÜ hocası Mustafa Salim Tunakan’dır (1872-1943).
61. SALİH MURAD [Uzdilek] (1891-1967), *Yeni Fizik* 1.cilt: *Havas-ı Madde ve Mihanik*. Sanayi Mektebi Matbaası, İstanbul 1927, 12+510 sayfa (resimli).
Not. İngiltere’de Elektrik Mühendisi olduktan sonra 1918’den sonra Mühendis Mektebi’nde fizik hocası olarak ders vermeye başlamış, 1922 gibi erken bir dönemde Einstein’ın görelilik teorileri ile ilgili *Mühendis Mektebi Mecmuası*’nda 4 kısa yazmış; bundan kısa bir süre sonra *Tabiat Alemi* dergisinde yine 4 kısa yazı kaleme almıştır. Bunların künyeleri için bkz. yayın 78 (Akbaş, s.68, dipnot 14, 16).
62. MEHMED TEVFİK, *Umumi Fizik* 1.cilt: *Hararet-i Harekiye*, Darülfünun Matbaası, İstanbul 1927/1928, 100 s., taş baskı, resimli.
63. MEHMED TEVFİK, *Umumi Fizik* 2. cilt: *Harekat-ı İhtizaziye ve Savt*, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1927, 207 s., resimli. (Yazar, Fen Fakültesi fizik müderresidir).
64. LENCK, Robert, *Röntgen Tedavisi Rehberi*, Çeviren Mehmet Selahattin (Erk), Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, İstanbul 1927, 96 s. (Konu: Radyoloji teknolojisi).
65. TEVFİK REMZİ [Kazancıgil] (1894-1969), “Rahim Kanserlerinde Radyum Tedavisi II,” Türk Tıp Kongresi (Teblig) Ankara, 1927 (Ayrıca Türkiye’de uygulanan ilk Radyum tedavisi için bkz. Tevfik Remzi, “Radiumla tedavi ettiğimiz 200 unku rahim kanseri,” *Darülfünun Tıp Fakültesi Mecmuası*, Yıl 12, 9-10 (1929), 597-615.
66. REŞİT SÜREYYA, *Radyumla Tedavi Esasları* (Teknik Hususlar). Kader Matbaası, (Neşreden Dr. Burhan Fehim), İstanbul 1927, 70 s., resimli.
Not. Dr. Reşit Süreyya Gürsey (1889-1962) hakkında bkz. V.B. Kurdoğlu: *Şair Tabibler* İstanbul 1967, s.339-404. R. Süreyya, Hekimliğin yanında fizikle ilgili araştırmalar yapmış,

- hatta bir süre Heisenberg’in yanında çalışmış olan Gürsey’in eşi doktoralı ilk kadın kimyacılarımızdan Prof. Dr. Remziye Hisar (1904-1992) oğulları ünlü fizikçi Prof. Dr. Feza Gürsey’dir (1921-1992).
67. LABORDE, Simon, *Radyum ve Radyum Tedavisi*. Çevirenler: Selahattin Mehmet (Erk) ve Şükrü Derviş. Askeri Tıbbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1927, 206 s., resimli. Erk’in hayat hikayesi için bkz. Yayın No.168.
68. CLUZET, *Tıbbi Fizik*, çev. Şevki ve Kazım (Nuri İçgören), Devlet Matbaası, İstanbul 1928, resimli, 349 s.
69. MUSTAFA SALİM [Müderres], *Mihanik-i Riyazi Mesaili*. T.C. Nafia Vekaleti Mühendis Mektebi Kütüphanesi, Mühendis Mektebi Matbaası, İstanbul 1928, 207 s., taş baskı, şekilli.
70. TEVFİK REMZİ [Kazancıgil], *Kanserin Curietherapisi*. III. Tıp Kongresi Raporu. Kader Matbaası, İstanbul 1929, 296 s. (Özellikle bkz. s. 257 ve 280-288).
71. KERİM ERİM, “Einstein ile bir saat”, *Mühendis Mektebi Mecmuası*, IV, 42 (1930), s.613. Ayrıca bkz. yayın 77.

B.TÜRKİYE’DE FİZİK VE TIBBİ FİZİK BİLMİNİN GELİŞİMİ VE TARİHÇESİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALARIN KAYNAKÇASI (1890-2004)

72. ABADOĞLU, Ender, & Aydın AKKAYA, “Galileo üzerine,” *Bilim ve Mühendislik*, sayı 2, 1990, s.1-32. (Bkz. Koyre)
73. ADEMOĞLU, Ebru, “Yahya Naci Efendi ve fırlatılan cisimlerin hareketiyle ilgili eseri *Risale-i Hikmet-i Tabiiye* (1809),” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c. IV, sayı 1, 2002, s.25-55.
Not. Osmanlı fizik tarihi bakımından önemli olan, bilimsel açıdan olmasa da XIX. Yüzyılda belki de Mühendishane’de dahi ders kitabı olarak okutulmuş olan böyle bir derleme eserin ortaya çıkarılmış olmasıdır. Ayrıca metinde geçen Osmanlıca fizik, kimya ve tıp terimlerinin günümüz Türkçesindeki karşılıklarıyla beraber makale sonuna eklenmiş olması da faydalıdır.
74. ADIVAR, A., “Salih Zeki ve Asar-ı Bakiye,” *Isis*, vol.19, 1933 (*Isis* dergisinin Almanya’da 1987 de tıpkı basımı yapılmıştır.)
Not. A. Adıvar tarafından, Sarton’un yayınladığı *Isis* dergisinde çıkan bu İngilizce makale, 50 yıl sonra Y. Işıl-Ülman tarafından Türkçe’ye çevrilmiş ve Sarton’un bir notu ile C. Saraç’ın Türkçe çeviriye ilave ettiği açıklamayla birlikte yayımlanmıştır. (*Bilim Tarihi*, sayı 11, s.3-9, Eylül 1992).
75. ADIVAR, A., *Osmanlı Türklerinde İlim*. (Geliştirilmiş IV. basımı hazırlayanlar: Aykut Kazancıgil- Sevim Tekeli) Remzi Kitabevi, İstanbul 1982, XII+243 s.
Not. Yanyalı Esat Efendinin Aristot şerhi çevirisi, Kâtip Çelebi’nin *Cihannüma* adlı eserinin baskısına Müteferrika’nın ekleri vd. konularda ilk bilgiler.
76. ADIVAR, A., *Tarih Boyunca İlim ve Din*. 2 cilt., Remzi Kitabevi, İstanbul 1944 ve 2 bs. 1970.
Not. Modern fizik ve tarihsel gelişmesi için bir kaynak. Özellikle ikinci cildin 14-15. bölümleri (Relativite ve anlatımı); 16. Bölüm (Atom, Kuantum ve Dalgalar Mekaniği); 17. bölüm (Yeni Fizikte Determinizm); 18. Bölüm (Yeni Fiziğin Fikir Sahasına Tesirleri); 19. Bölüm (Yeni Atom Fiziği ve Determinizm) ilginçtir.
77. AKBAŞ-KOCAMAN, Meltem, “Einstein’in görelilik teorisini Türkiye’ye tanıtanlar (I): Mehmet Refik Fenmen ve Kerim Erim,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c.IV, sayı 2, 2003, s. 29-59.

- Not.* Makalenin sonunda Fenmen ve Erim’in hayat hikayeleri ve yayınları mevcuttur. Ayrıca bkz. Hilmi Ziya Ülken, “Fikir hayatımızda Kerim Erim,” *Yeni Sabah*, 12 Ocak 1953. Bkz. Yayın No. 38-40, 47, 76.
78. AKBAŞ-KOCAMAN, Meltem, “Einstein’ın görelilik teorisini Türkiye’ye tanıtanlar (II): Hüsnü Hamid”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c.V, sayı 1, 2004, s.51-68.
Not. Makalenin sonunda Hüsnü Hamid’in hayat hikayesi ve yayınları ek olarak verilmiştir. H. Hamid 1933 Üniversite Reformu’nda haksız yere kadro harici bırakılmıştı; hakkında çok az kaynak vardır. 1931 de kapatılan Türk Ocakları’nın faal üyesi olmasının bu tasfiyede etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıntılı hayat hikayesi ve yayınları için Bkz. Ali Birinci, “Hüsnü Hamid Sayman (1891-1975),” *Tarihi Gölgesinde*, Dergah Yay. İstanbul 2001 s. 81-89 (bkz. Yayın No.48-52).
79. AKBAŞ, M., “Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi modern fizik çalışmaları tarihi üzerine bir deneme”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Bilim Tarihi*, (ed. İhsan Fazlıoğlu), c.2, sayı 4, 2004, s.153-162.
80. AKDENİZ, Kemal Gediz, “Uluslararası Teorik Fizik Merkezi ve Türk Fiziği,” *Çağdaş Fizik* sayı 15, 1983, s.3-7.
81. AKDENİZ, K. G., “Yeni dünya düzeninde fizik ve fizikçilerin geleceği,” *Bilim ve Ütopya*, III, 24 (Haziran 1996), s.16-17.
82. AKDENİZ, K. G., “Abdussalam ICTP Araştırma Merkezinin düşündürdükleri,” *Bilim ve Ütopya*, VII, 43 (Ocak 1998), s.44.
83. AKDENİZ, K. G., “Einstein-Russel manifestosu ve Pugwashlılar,” *Bilim ve Ütopya*, VII, 46 (Nisan 1998), s.23.
84. AKDOĞAN, Cemil, “Catoptrics and Albert the Great,” *DTCF Araştırma*, c.XIII, Ankara, 1991, s. 217-223.
85. AKDOĞAN, C., “De Sensu and Albert's contribution to optics,” *İnsan Bilimleri Dergisi*, c. IV, sayı 2, Ankara, 1985, s. 23-28.
86. AKDOĞAN, C., “İbni Sînâ’da suret (species) kuramı,” *Uluslararası İbni Sina Sempozyumu* (Ankara, 17-20 Ağustos 1983), Ankara, 1984, s. 223-226.
87. AKDOĞAN, C., “Newton and mechanical philosophy,” *İnsan Bilimleri Dergisi*, c. I, sayı 1, 1982, s. 1-14.
88. AKDOĞAN, Nihat, “Türkiye gravite çalışmaları ve bazı sonuçlar,” *Jeofizik*, c.IX, sayı 2, Özel sayı, Ankara, 1995, s.31-34.
89. AKDOĞAN, Yaşar, “Nükleer enerji üzerine,” *Sivil Savunma Dergisi*, sayı 21, Ankara, 1979, s.19-21.
90. AKKAYA, Aydın, “Klasik fiziğin genel karakteri,” *Bilim ve Mühendislik*, I (1989), s.17-29.
91. AKMAN, Toygar, “Descartes, Pascal, Leibniz ve Sibernetik,” *Bilim ve Teknik*, XI, 125 (Nisan 1978), s.5-9.
92. AKMAN, T., “Newton mu haklı, yoksa Einstein mı?”, *Bilim ve Teknik*, XII, 137 (Nisan 1979), s.8-10.
93. AKMAN, T., “Modern astrofizik ve eski Hint filozofları”, *Bilim ve Teknik*, XII, 140 (Temmuz 1979), s.6-9.
94. ALPAR, M. Ali, “Büyük fizikçimiz Feza Gürsey’i kaybettik, Feza Bey’in anısına,” *Bilim ve Teknik*, XXV, 295 (Haziran 1992), s.6.
95. ALSAN, Selçuk, “Ölümsüz insan: Madam Curie,” *Bilim ve Teknik*, XV, 179 (Ekim 1982), s.36-39.

96. ALSAN, S., “Kuantum mekaniğinde inanılmaz bir deney: foton telepatisi”, çeviri, *Bilim ve Teknik*, XXXIII, 365 (Nisan 1998), s.46-48.
97. ALTAY, Gülay & DÖKMECİ, M. Cengiz, “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. yılında mekaniğin gelişimine ilişkin ön bilgiler,” *Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Bilim “Bilanço 1998”Ulusal Toplantısı*, II. Kitap, c. II, Ankara: TÜBİTAK, 2000, s.91-107.(Fizikle ilgili).
98. ALTINKÖK, M., *Işın Bilim (Radyoloji) Terimleri Klavuzu*. 1.Cerrehpaşa Tıp Fak. Yay. Rek. No: 2252, Fak. No. 40, İstanbul 1977, VI+194 s.
Not. Işın sözlüğü konusundaki ilk deneme Perihan Çambel’in bir önsözü ile yayımlanan S. GÖKSEL’in *Atom Enerjisi ve Radyo Biyoloji Terminoloji Lügatçesi* (Ankara 1957) adlı çalışmasıdır.
99. ARIT, Nilgün, *Bilim Dünyasının Büyük Kadını Madame Curie*, İstanbul 1971.
100. ASLAN, Fulya, “Cumhuriyet dönemi fizik tarihi yayınları bir bibliyografya denemesi,” *Türkiye’de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998)*, Ed. F.Günergun, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak.Yay. No.3421, Ankara, 2000. s. 235-251.
101. a. AŞTI, Reşat N. & ÇELİK, İlhami, “Kuşlar yönlerini yerin manyetik alanından yararlanarak mı bulmaktadırlar?,” *Bilim ve Teknik*, XXIII, 278 (Ocak 1991), s.10-13.
b. AYDINOL, Mahmut, “Birim ve standartlaşma ile ilgili komite ve kuruluşların tarihçesi,” *Bilim Tarihi*, c.I, sayı 9 (Temmuz 1992), s.16-20.
102. AYGÜN, Erol, “Klasik mekanik - kuantum mekaniği tartışması,” *Bilim ve Teknik*, XXI, 243 (Şubat 1988), s.17-21.
103. AYGÜN, E., “Fizikte popüler konular: Einstein’ın Rölativite Teorisi,” *Bilim ve Teknik*, XXI, 252 (Aralık 1988), s.26-27.
104. AYGÜN, E., “Fizikte popüler konular: Nükleer enerji,” *Bilim ve Teknik*, XXII, 254 (Ocak 1989), s.46-48.
105. AYGÜN, E., “Maddenin temel taşı nedir?,” *Bilim ve Teknik*, XXII, 259 (Haziran 1989), s.52-53.
106. a. AYGÜN, E., “Bilim dili: Birim sistemleri,” *Bilim ve Teknik*, XXII, 261 (Ağustos 1989), s.18-21.
b. AYGÜN, E., “Nobel Fizik Ödülleri,” *Bilim ve Teknik*, XXIII, 278 (Ocak 1991), s.38-39.
Not. Ayrıca bkz. STUBBS, Peter, “Fizik Nobel Ödülü”, *Bilim ve Teknik*, VI, 64 (Mart 1973), s.3-4; DURMAZ, Metin, & Ferhat NUTKU, “Nobel Ödüllü Fizikçi Abdüsselam’ı kaybettik,” *Bilim ve Ütopya*, V, 31 (Ocak 1997), s.25.
107. AYGÜN, Erol, “Stephan W. Hawking aramızda ikinci bir Einstein mı?,” *Bilim ve Teknik*, XXIII, 270 (Mayıs 1990), s.62-63.
108. AYGÜN, E., “İnsanoğlu’nun enerji arayışı,” *Bilim ve Teknik*, XXIII, 266 (Ocak 1990), s.28-29.
109. BAHADIR, Osman, “Maxwell’in bilim tarihindeki yeri,” *Bilim Tarihi*. c.I, sayı 1 (Kasım 1991), s.15-18. (Ayrıca bkz. SAVARD, Jean, “Maxwell’den Bohr’a,” *Kimya ve Sanayi*, III, 6 (1938), s. 29-40).
110. BAHADIR, O., “Cumhuriyet’in ilk yıllarında bilim kitapları,” *Virgül*, sayı 26, Ocak 2000.
111. BAHADIR, O., *Cumhuriyet’in İlk Bilim Dergileri ve Modernleşme*, İzdüşüm Yayınları, İstanbul 2000.
112. BAHADIR, O., “Matematikçi Kerim Bey ve Einstein”, *Toplumsal Tarih*, sayı 72, Aralık 1999 (bkz. Yayın No.71).
113. BAHADIR, O., “Bilimsel devrim ve ölçme,” *Cumhuriyet Bilim Teknik*, sayı 840, 26 Nisan 2003, s.10-11.

114. BAHADIR, O., “Görelilik ve kuantum kuramları bilimin otantisitesini mi sarstı?” *Cumhuriyet Bilim Teknik* sayı 882, 14 Şubat 2004, s.10-11.
115. BAHADIR, O., “Enerjinin korunumu ilkesinin keşfi,” *Cumhuriyet Bilim Teknik*, sayı 852, 19 Temmuz 2003.
116. BAHADIR, O., “Türkiye’de bilime adanmış ‘Yabancı’ bir hayat: Türkiye’de Elektrik ve Makine Fakültelerinin kurucularından François Duscio (1905-1972),” *Cumhuriyet Bilim Teknik*, sayı 895, 15 Mayıs 2004.
117. BALIBAR, Françoise, *Einstein Düşünmenin Keyfi*, çev. Aykut Derman, İstanbul, 2004.
118. BARUT, Asım, “Fizikçinin doğaya bakışı ve temel bilimlerinin hayatımızdaki yeri,” *Bilim ve Teknik*, XVIII, 327 (Şubat 1995), s.62-63. (bkz. Yayın No.267).
119. BARUT, A., “50. yılında Schrödinger denklemi,” *Çağdaş Fizik*, I, 2 (1976), s.9-16.
120. BAYRAKTAR, Mehmet, “Kındı ve Einstein’a göre rölative (bağlılık) ve benzerlikler,” *Bilim ve Teknik*, XIII,153 (Haziran 1980), s.10-11.
121. BERKMAN, Tevfik, “Radyumun keşfinin 40. yıldönümü münasebetiyle,” *Farmakolog*, IX, 1-2 (1939), s.18-23. (Ayrıca bkz. yayın no. 65,70).
122. BERKMAN, A. Tevfik, *Cumhuriyetin 50. Yılında (1923-1973) Türkiye’de Radyoterapideki Aşamaların Tarihçesi*, Baha Matbaası, İstanbul 1973, 63 s.
123. BERKMAN, A. T., *Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye’de Radyoterapi Tarihine Genel Bakış (1930-1982)*, Yaprak Basımevi, İstanbul, 1982.
124. BERKMAN, A. T., *Engelli- Engebeli Uzun Yollar- Bir Hayat Anıları 1900-1987*, Selar Ofset, İstanbul 1988, 463 s.
- Not.* Ünlü fizikçi Prof. Friedrich Dessauer (1881-1963, Tıp Fakültesi’nde hoca olmasına rağmen hekim değildir dolayısı ile konunun yalnızca fizik yönü ile ilgilenmiştir) ile uzun yıllar beraber çalışmış olan T. Berkman’ın bu kaynakçada belirtilen yazıları hem Türkiye’de ışın kullanımının fizik açısından tarihçesi hakkında, hem de bir dönemin ilmi zihniyeti bakımından vazgeçilmez bir kaynak oluşturmaktadır. Ayrıca T. Berkman, ilk şua uygulamaları ve bunların sonuçları hakkında Türkiye genelinde ilk istatistik bilgileri vermiştir.
125. BERKMAN, A. T., “Hocam Prof. Dessauer ve Türkiye radyoterapi tarihindeki yeri,” *II. Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Simpozyumu*, İstanbul 1981, s.159-172.
- Not.* Berkman’ın bu konuda çeşitli yayınları vardır. Bkz. A.T. Berkman, “Büyük insan Friedrich Dessauer’in 75’inci doğum günü,” *Türk Radyoloji Mecm.*, c.6, sayı 3, 1956. ve A. T. Berkman, “Prof. Dr. Phil. nat. Friedrich Dessauer (1881-1963),” *İst. Üniv. Tıp. Fakültesi Mecmuası*, c.26, sayı 2, 1963.
126. BERNAL, John Desmond (1901-1971), *Materyalist Bilimler Tarihi*. 2 cilt, çev. Emre Marlalı, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1976, 448-912 s. (2.bs. 1984).
- Not.* Asıl adı *Science in History* olan bu klasik eser, arka arkaya dört defa basılmıştır. (Resimlidir ve ayrıca geniş bir kaynakçası vardır; Penguin Books Ltd., Harmondsworth, 4 cilt, 1969), Ancak, kendisi de tanınmış bir fizikçi olan ve bu konuya eserinde geniş yer veren yazarın bu önemli kitabı Türkçe’ye bazı atlamalarla ve resimsiz olarak çevrilmiştir. Bu eksikliklere rağmen çeviri ciddi bir başvuru kitabıdır.
127. BERNAL, J.D., *Modern Çağ Öncesi Fizik*. Çev. Deniz Yurtören, Ankara 1996.
128. BERNSTEIN, Jeremy, *Einstein*. Çev. Nazan Hekim Tuğbay, İstanbul 1996.
129. BEYERSCHEN, A. D, *Nazi Döneminde Bilim: 3. Reich’de Üniversite*, çev. H. Tosun, Alan Yayıncılık, İstanbul 1985.

- Not.* Araştırma sahasını özellikle fizik biliminin o yıllarda Almanya’daki vaziyeti üzerine dayandıran bu önemli eserde atom bombasının hemen öncesi dönemde ünlü Göttingen fizik enstitüsü ve fizik tarihi ile ilgili önemli bilgiler verilmiştir. Bunlar arasında bizi alâkadar eden konular da mevcuttur. Özellikle James Franck (1882-1964) için bkz. s.24-28; Richard Courant (1888-1972) için bkz. s.30-35. Atom bombasının oluşumu sürecindeki fizik tarihi açısından önemli bir kaynaktır.
130. BİR, Atilla, “Son 25 yılda İstanbul Teknik Üniversitesi’nde bilim ve teknoloji tarihi çalışmaları,” *Türkiye’de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları* (1973-1998), ed. F.Günergun, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak.Yay. No.3421, Ankara 2000, s.15-41.
- Not.* İTÜ’de bilim tarihi ile ilgili araştırmalar ve dolaylı olarak fizik tarihi konusunda bilgi verilmiştir. Ayrıca yine fizik tarihi ile ilgili önemli bir kaynak olarak bkz. Yavuz UNAT: “Cumhuriyet Dönemi Türk Teknoloji ve Mekanik Tarihi Çalışmaları,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi Türk Bilim Tarihi*, ed. İ.Fazlıoğlu, c.2, sayı 4, 2004, 233-263.(Burada önemli olarak Kazım Çeçen, Atilla Bir ve Mahmut Kayral’ın tam kaynakçası mevcuttur.)
131. a. BİLİR, Hikmet, “Fizik ve matematiğin tıbbın gelişmesindeki ve tıp öğrenimindeki rolü,” *TÜBİTAK II. Bilim Kongresi* (BAYG Grubu), Ankara 1970, s. 143-150.
- b. BIXBY, William, “Galileo ve Newton’un Evreni,” çev. Nermin Arık, Ankara, 1997.
132. a. BOSLOUGH, John, “Newton yanılmış olabilir mi?,” *Bilim ve Teknik*, XXIII, 261 (Ağustos 1989), s.14-17.
- b. BROGLIE, Prince Louis de, *Madde ve Işık*, çev. Nusret Kürkçüoğlu, M.E.B. İstanbul, 1953, 2 bs. 1995.
133. BROGLIE, Prince L. De, “Mevcler ve cisimcikler: Bugünkü fizikte dalgalar ve cisimler” çev. Hilmi Ziya Ülken, *Felsefe Yıllığı*, c.II, İstanbul 1934-1935, s.221-231.
- Not.* Ayrıca bkz. Hilmi Ziya Ülken, “Muasır fizikte determinizm ve illiyet,” *Felsefe Yıllığı*, c.II, İstanbul 1934-1935.
134. BROGLIE, Prince L. de, “Yeni Fizik Kuantumları,” çev. Yakup Şahan, Kabalcı Yay., İstanbul 2004, 294 s. (de Broglie’nin ünlü eseri *La Physique Nouvelle et les Quanta*’nın çevirisi).
- Not.* Fizik tarihi açısından önemli bir değerlendirme olarak bkz. Louis de Broglie, *Le Premier Congrès de Physique Solvay et l’Orientation de la Physique depuis 1911*. Editions Albin Michel, Paris 1951. Ayrıca çok önemli ve yine fizik tarihi için ilginç bir kaynak olarak bkz. H. DEMBER, “Wellen und Korpuskeln,” *Türk Fiziki ve Tabii İlimler Sosyetesii Yıllık Bildirileri*, İstanbul 1935, s.103-120.
135. BOZDEMİR, Süleyman, “Fiziğin evrimine kısa bir bakış,” *Bilim ve Teknik*, c.XXVIII, 327 (1995), s.96-100
136. BUĞDAYCI, İlhami, “Buluşunun 100. yılında elektron,” *Bilim ve Teknik*, c. XXXIII, 361 (1997), s.28-33.
137. BUĞDAYCI, İ., “X ışınları 100 yaşında,” *Bilim ve Teknik*, c.XXVIII, 336 (1995), s. 34-38. (Ayrıca bkz. Yayın No. 16, 17, 122-125, 168).
138. a.CAPRA, Fritjof, *Fiziğin Tao’su*, çev. Kaan H. Öktem, İstanbul, 1991.
- b.CHRISTIANSON, Gale E, *Newton ve Bilimsel Devrim* çev. Celâl Kapkın, İstanbul, 2000.
139. COLEMAN, James A., *Herkes İçin Görelilik* çev. Osman Gürel, Ankara, 1987.
140. COLES, Peter, *Einstein ve Tam Güneş Tutulması*, çev. Kaan H.Öktem, İstanbul, 2000.
141. CUSHING, James T, *Fizikte Felsefi Kavramlar I*, çev. B.Özgür Sarıoğlu, Sabancı Üniversitesi Yay., İstanbul 2003, 302 s. (Ayrıca bkz: William R. SHEA, “Geçmişte ve

- günümüzde bilim tarihi ile bilim felsefesi arasındaki bağlar,” *Bilim Tarihi*, c.I, sayı 8 (Haziran 1992), s.10-15.
142. ÇEÇEN, Kazım, (kongre başkanı ve yayınlayan), *I.Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi 14-18 Eylül 1981 - İTÜ Taşkılla, Bildiriler Kitabı*. 5 cilt (toplam 88 bildiri), İstanbul 1981.
- Not*. Cilt I: Temel Bilimler Tarihi (13 bildiri), Cilt II: Tıp-Dış Hekimliği, Eczacılık Tarihi (18 bildiri), Cilt III: Yapı Teknolojisi-Mühendislik Tarihi (33 bildiri), Cilt IV: Türk Doğu ve Batı İlişkileri (6 bildiri), Cilt V: Genel Konferanslar, Çağrılı Bildiriler ve Sosyal Faaliyetler (3 çağrılı + 15 ek bildiri).
143. ÇEÇEN, K., (kongre başkanı ve yayınlayan) *II.Uluslararası Türk-İslam Bilim Ve Teknoloji Tarihi Kongresi 28 Nisan – 2 Mayıs 1986 Atatürk Kültür Merkezi, Bildiriler Kitabı*. 3 cilt (toplam 60 bildiri), İstanbul 1986.
- Not*. Cilt I: 16 Yüzyılda Türk ve İslam Bilim ve Teknolojisi (16 bildiri), Cilt II: Mimar Sinan (20 bildiri), Cilt III: Çağrılı Bildiriler ve Kongre Faaliyetleri (10 çağrılı + 4 ek bildiri). Her iki kongrede fizik tarihi ile ilgili konular mevcuttur.
144. ÇEÇEN, K., “*İstanbul’da bir Bilim ve Teknoloji Müzesi (Merkezi) kurulmalıdır*” *Sempozyumu için hazırlanmış monografi*, İstanbul 1988.
- Not*. 22 Kasım 1988’de İTÜ Maçka Sosyal tesislerinde yapılan konu ile ilgili toplantının tebliği. Ayrıca bu yazı, *Bilim ve Teknoloji Müzesi* başlığı ile *Bilim Tarihi*, sayı 10, 1992, s. 3-6’de yayımlanmıştır. Yine bkz. Teoman Aktüre, “Bilim ve teknoloji müzeleri ve merkezleri,” *Bilim ve Teknik*, XXII, sayı 254 (Ocak 1989), s.42-46.
145. DEMİR, R., “I. Mahmud’a hediye edilen iki otomatın tanıtımı maksadıyla kaleme alınmış küçük bir risale,” *Bilim ve Felsefe Metinleri*, c.1, sayı 2, Ankara 1992, s.117-129.
146. DEMİREL, Şahap, “İbrahim Müteferrika’nın Füzyuzât-ı Miknatsiye (Miknatsın Yararları) adlı kitabı,” *AÜDTCF Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*, 1982, s.265-330.
147. a.DEMOKAN, Süleyman, “Einstein’ın rölativite teorisi ve bilimsel gelişmeye katkısı,” *Bilim ve Teknik*, XIV, 167 (1981), s.36-38.
- b.DERELİ, Tekin, “Tübitak 1993 bilim ödülü: Kuantumlu kütle çekim teorisi,” *Bilim ve Teknik*, XXX, 349 (Aralık 1995), s.34-40.
148. a.DERELİ, T., “Kuantum dünyası,” *Bilim ve Ütopya*, III, 22 (Nisan 1996), s.18-15.
- b.DERMAN, Ethem İ., “Ay doğarken niçin büyüktür?,” *Bilim ve Teknik*, XIV, 158 (1981), s. 31-43.
149. DİLGAN, Hüsnü Hamid, “Hasan İbn-i Heysem ve İstanbul Kütüphanelerinde mevcut yazma eserleri,” *Bulletin of Technical University of İstanbul*, VIII, 1 (1995), s.34-41.
- Not*. Bunun dışında Dilgan’ın *Matematiğin Tarihi Tekamülüne Bir Bakış*, İTÜ 1955, *Büyük Türk Alimi Nasrettin-i Tusî*, İTÜ 1956, *Muhammed İbni Musa El-Harezmi*, İTÜ 1957, vd.. gibi fizik ve matematik tarihi ile ilgili önemli incelemeleri vardır.
150. DOBBS, Betty J.T. ve Margaret C. JACOB, *Newton ve Newtonculuk Kültürü*, çev. Gölçen Ezber, İstanbul 2000.
151. DÖLEN, Emre, “Eskiçağlarda madde kavramı: Ege ve Akdeniz uygarlıkları I-II,” *Doğa ve Bilim*, sayı 4, 1981, s. 2-7; sayı 5, 1981, 2-9.
152. DÖLEN, E., “İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Elektromekanik Enstitüsü (1935),” Emre Dölen & Mustafa Kaçar (yay. haz.), *Türk Teknoloji Tarihi* (1.Türk Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi Bildirileri (15-17 Kasım 2001), İstanbul 2003, s.115-154.
- Not*. Dölen’in eğitim tarihi ve özellikle kimya tarihi ve yayınları ile ilgili kaynak niteliğinde çok önemli eserleri vardır.

153. DÖLEN, E., “İonia doğa felsefesi ve Thales,” *Doğa ve Bilim*, sayı 3, 1980, s.50-64.
154. DÖLEN, E., “Bilim-Fizik, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e bilim hayatı, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c.1, 1985, s. 152-196; özellikle s.178-179; c.2, 1985, 476-477 ve 511-516.
- Not*. Ayrıca aynı yazarın fizik, mekanik ve bilim tarihiyle ilgili çeşitli yayınları, ayrıca teknoloji tarihi ile ilgili kitapları vardır. Dölen’in ilginç bir çalışması XIX. yüzyıl sonunda Osmanlı teknik öğretiminin katkı yapacak kişi yetiştirecek düzeye geldiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bkz. “Makine mühendisliği ve Ahmed Besim Paşa” yukarıda adı geçen ansiklopedi, c.2, 1985, s.114-115. Ayrıca bkz. Emre DÖLEN, “XX. yüzyıl başlarında Boğaziçi Tüneli girişimi ve Ahmed Besim Paşa,” E. İhsanoğlu & M. Kaçar (yay. haz.), *Çağını Yakalayan Osmanlı! Osmanlı Devleti’nde Modern Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri*, İstanbul: IRCICA, s.343-372.
155. a.DUDLER, H.C., “Esir: yeniden keşfedilen beşinci element”, *Bilim ve Teknik*, X, 112 (Mart 1977), s. 6-9.
- b.EINSTEIN, Albert, *İzafiyet Teorisi*, çev. Gülen Aktaş, İstanbul, 1991.
156. EINSTEIN, A., *Özel ve Genel Görelilik Kuramı*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, 1997.
157. EINSTEIN, A. & INFELD, L., *Fiziğin Evrimi*, çev. Ö. Önalın, Onur Yayınları, Ankara, 1972 *Not*. Ayrıca son zamanlarda fiziğin evrimi ve Einstein sonrası aşamaları ile alakalı ilginç bir değerlendirme için bkz. J. Boslough, *Stephen Hawking’in Evreni*. çev. Osman Bahadır, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1991.
158. ERDOĞAN, Muzaffer, “Prof. Dr. Hasan Karadayı ile kuantum teorisi üzerine söyleşi,” *Bilim ve Ütopya*, III, 22 (Nisan 1996), s.21.
159. a.ERGİN, Nur, “Evrenin genişlemesi ve Hubble Kanunu,” *Bilim ve Teknik*, XXVIII, 285 (Ağustos 1991), s.41-44. (Ayrıca bkz. ÖZEMRE, A.Y., “Hubble Olayı’nın temelinde ne var?” *İnsan ve Kâinat*, Ocak 1989, s.13-16; 68-71.
- b.ERTAŞ, İsmet, *Ege Üniversitesi Fen Fakültesi’nin İlk 25 Yılı*, Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Tanıtım Yayınları serisi No.11, 1992 (Fizik için s.133-149).
160. FAZLIOĞLU, İhsan (editör), “Türk Bilim Tarihi,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.2, sayı 4 (2004), s.730.
- Not*. *Literatür Dergisi* bu sayısını *Türk Bilim Tarihi’ne* ayırmış ve ortaya dev bir eser çıkmıştır. Fazlıoğlu’nun önemli bir metodoloji makalesi ile başlayan kitap içinde 35 ayrı yazarın Türk Bilim Tarihi ile ilgili ayrıntılı incelemeleri mevcuttur. Bunlar arasında fizik tarihi ile ilgili iki makaleyi ayrı başlıklar altında (Akbaş ve Topdemir) zaten aldık. Ancak bunun yanında fizik tarihini dolaylı olarak ilgilendiren çeşitli bilim dallarını da 30 dolayında önemli kaynakça ve bilimsel değerlendirmeler mevcuttur. Derginin bu sayısı bilim tarihi açısından çok önemli bir başvuru kaynağıdır.
161. FEYNMAN, Richard, *Kuantum Elektro-Dinamiği*, çev. Ömür R. Akyüz, Nar Yayınları, İstanbul, 1995.
162. FEYNMAN, R., *Fizik Yasaları Üzerine*, çev. Nermin Arık, TÜBİTAK Yay., 1995.
163. FENMEN, Mehmet Refik, *Madde ve Ziya*, Ankara 1937. İkinci baskı *Madde ve Ziya, Fennî Bilgiler, Felsefî Düşünceler* adıyla Uzluk Basımevi, Ankara 1940, 90 s. (bkz. yayın 130, 131, 132).
164. FENMEN, M. R., “Yeni kuantum fiziği ve felsefi ehemmiyeti,” TYMB (Türk Yüksek Mühendisleri Birliği) neşriyatından. Naşiri: Akba Kitabevi, Çankaya Matbaası Ankara 1940 (bkz. Yayın No. 40, 47, 76).

- Not. Ayrıca bkz. Hilmi Ziya Ülken, “Kuantum fiziği ve felsefi neticeleri,” (Refik) *İş Dergisi*, sayı 23-24, İstanbul 1940 (Yayın o.164’deki kitabın tanıtımı).
165. GİRĞİN, Ali, “Türk Fizik Derneği’nin ilk başkanı Prof. Dr. Fahir Yeniçay (1902-1989),” *Çağdaş Fizik*, sayı 20 (1988), s.9-12. (bkz. Yayın No.232).
166. GOERKE, H, “Zur Entwicklung der Röntgenologie in der Türkei,” *1. Uluslararası Türk İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi*. İstanbul 1981, c.IV, s.17-26.
167. GÖKER, L, “17. Yüzyıl başlarına kadar bilimin gelişimi ve Türk fizik tarihinden bir örnek” (ayrı baskı 15 s.) *Türk Fizik Derneği IX Ulusal Fizik Kongresi*. Bursa, 1987.
- Not. Aynı yazarın fizik konusunu da içeren, *Matematik Tarihi ve Türk-İslam Alimlerinin Yeri* (Ankara 1984), adlı incelemesi ve bu konuda çeşitli yayınları vardır.
168. GÖKMEN, M., “Prof. Dr. Selahattin Mehmet Erk (1893-1951),” *İst. Tıp Fakültesi Mecmuası*, c.14, sayı 4 (1951), s.620-622.
- Not. Gökmen ve çevresi tıbbi fizik dönemini idrak etmişler; *Türk Radyoloji Cemiyet*’nin (Kuruluşu 1924) yayın organı olarak 1950’lerden itibaren konusunda ilk ve tek dergi olan *Türk Radyoloji Mecmuasını* uzun yıllar yayımlamışlardır. Bu sahadaki ilmi gelişmenin tarihi açısından önemli bir kaynaktır. Ayrıca İstanbul ve Ankara Tıp Fakülteleri’nin mecmuaları, 1982’ye kadar radyum ile radyoloji biliminin fiziksel gelişiminin ve memleketimizdeki uygulamaları, teknikler ve sonuçları için temel başvuru kaynaklarıdır. Yine bu açıdan bkz. Yayın No. 121-125.
169. GOLDSMITH, Donald, *Einstein’in Büyük Yanılgısı*, çev. Fatma Esin, İstanbul 1997.
170. GOTTFRIED, Ted, *Enrico Fermi: Atom Çağının Öncüsü*, çev. Celâl Kapkın, İstanbul 1999.
171. GÖKTÜRK, Halil, “Galileo,” *Bilim ve Teknik*, XI, 123 (1978), s.29. Ayrıca bkz. Anonim, “Galileo Galilei,” *Bilim ve Teknik*, I, 9 (1968), s.24-30.
172. GÖKTÜRK, H., “Isaac Newton,” *Bilim Teknik*, XI, 125 (1978), s.23. Ayrıca bkz. Anonim, “Isaac Newton,” *Bilim ve Teknik*, I, 1 (1967), s.28-30.
173. GÖKTÜRK, H., “İbni Sina,” *Bilim Teknik*, XI, 132 (1978), s.32-37.
174. GRASSMANN, Hans, *Fizik ve Ötesi*, çev. Çiğdem Buğdaycı, İstanbul 2001.
175. GRANT, Edward, *Orta Çağda Fizik Bilimleri*, çev. Aykut Göker, V Yayınları, Ankara 1986, VIII+157 s.
- Not. Bazı çeviri zorluklarına rağmen bu konuda, bütün Ortaçağ fizik tarihini ele alan tek kaynaktır. Bunun yanında fizik tarihi ile dolaylı ilgili değerler bir eser için bkz. Ali Dönmez, *Bir Bilim Olarak Matematik Tarihi*. V Yayınları, 344 s., Ankara 1986. Yine Orta Çağ için genel (fakat içinde fizik tarihçesi olan) bir kaynak olarak bkz. M. Bayraktar: *İslam’da Bilim ve Teknoloji Tarihi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 221 s. Resimli, Ankara, 1985. (Ayrıca bkz. GIMPEL, Jean: *Ortaçağda Endüstri Devrimi*, çev.Nazım Özüaydın, TÜBİTAK, Ankara, 1996).
176. GÜLVEREN, Hasan & ERDOĞAN, Muzaffer, “Kuantum kuramının kısa tarihçesi”, *Bilim ve Ütopya*, III, 22 (Nisan 1996), s.7.
177. GÜLVEREN, H., “Kara deliklerin zoraki babası” (çeviri), *Bilim ve Ütopya*, Ağustos 1996, s.56-57.
178. GÜLBAŞ, Naci, *Fizik Kitapları Bibliyografyası (1928-1974)*, TÜBİTAK Yay. No: 320, Türdok Bibliyografya Serisi No. 22 Ankara 80 sf. 1974.(Belirtilen dönem için konusunda tek başvuru kaynağı).
179. GÜMÜŞOĞLU, Firdevs & TİMUR, Nesrin, “Teorik fiziğin neferi: Prof. Dr. Fikret Kortel”, *Bilim ve Ütopya*, V, 37 (Temmuz 1997), s.50.

180. GÜNERGUN, Feza, “Darülfünun (Fen) Fakültesi Mecmuası (1916-1933),” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, ed. F.Günergun, İst. Üniv.Edeb.Fak. Yayını, İstanbul 1995, s.285-349.
- Not. Ayrıca E. İnönü tarafından Türk Fizik Derneği adına 1976-1984 arasında yayımlanmış olan *Çağdaş Fizik* dergisine Yeniçay, İnönü ve diğer fizikçiler tarafından Türkiye’de fiziğin gelişimi, ilk ilmi cemiyet (1931) fizikle ilgili dergiler, kongreler, İstanbul, Ankara ve diğer Üniversitelerde fizik dalının gelişimi ile ilgili önemli makaleler yazılmıştır. (Ayrıca bkz. 110, 111)
181. GÜNERGUN, F., “Derviş Mehmed Emin Pacha (1817-1879), serviteur de la science et de l’état ottoman,” *Médecins et Ingénieurs Ottomans à l’Age des Nationalismes*. Yay. haz. M. Anatassiadou-Dumont, Institut Français d’Etudes Anatoliennes - Maisonneuve & Larose [İstanbul-Paris] 2003, s.171-183 (bkz. yayın no.3).
182. GÜNERGUN, F. (editör): “*Türkiye’de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları*” (1973-1988). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak.Yay. No.3421, VII+ 604 sf. Ankara, 2000.
- Not. Çok geniş bir *Bilim Tarihi* alanını derleyen bu eserde fizik tarihi ile ilgili olarak A. Y. Özemre ve F. Aslan’ın çalışmalarını kaynakcaya ayrı başlıklar olarak aldık. Ancak içindeki diğer bölümlerde fizik tarihini dolaylı olarak ilgilendiren çok çeşitli incelemeler ve kaynaklar mevcuttur.
183. GÜR, Hanaslı, “Kuantum fiziği çağı,” *Bilim ve Teknik*, XXII, 256 (Mart 1989), s.4-9; Yine H.GÜR, “Geçmiş zamanlara yolculuk mümkün mü?,” *Bilim ve Teknik*, 260 (Temmuz 1989), s.6-10.
184. GÜRSEY, Feza, “Albert Einstein: 1879-1955,” *İst. Univ. Fen Fak. Mec.*, (Seri A), cilt XX, 2 (1955), s.101-104.
185. GÜRSEY, F., *Rasyonel Mekanik Dersleri*. 2 cilt (Büyük boy ciltli defter) A.Yüksel Özemre tarafından tutulan ders notları, 2 cilt, yazma halinde, İstanbul 1954-1955. İst.Üniv. Fen Fakültesi Fizik Bölümü Kütüphanesi’nde demirbaş kayıtlı (bkz. Yayın No. 280, 281a).
- Not. Elli yıl evvelki rasyonel mekanik eğitimi ve İst.Üniv. Fen Fakültesi’ndeki durumu bakımından önemli bir belge. Son yıllara kadar mahfuz alan bu yazmanın, İstanbul Üniversitesi’nde 2003’de bölüm kütüphanelerin boşaltılıp ve dünyada az görülür bir biçimde meçhule kaldırılmasından sonra ne olduğu bilinmemektedir.
186. GÜRSEY, F., “Yüksek enerji fiziğinde yeni gelişmeler,” *Çağdaş Fizik*, I, 1 (Mayıs 1976), s.4-12.
187. GÜRSEY, F., “Cavit Erginsoy’un arkasından,” *Bilim ve Teknik*, I, 3 (1967), s.6-10.
188. GÜRSEY, F., “Yeni bir alem: yüksek enerji fiziği,” *Bilim ve Teknik*, XXV, 295 (Haziran 1992), s.7-11.
189. GÜRSEY, F., “Derviş, kubbeden çüppeye veya aşk yoluyla fizik,” *Bilim Tarihi*, sayı 24, Ekim 1993, s.22-27 (İstanbul Üniversitesi tarafından *Doctor Honoris Causa* payesi verilmesi dolayısı ile yaptığı konuşma).
190. GÜRSEY, F., “Dalga-parçacık ikiliği, birleşik alanlar teorisi ve Einstein’in mirası,” *Bilim ve Ütopya*, VII, 46 (Nisan 1998), s.30.
191. HATEMİ, Hüsrev H., “Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Nükleer Tıp Anabilim Dalının kuruluş tarihçesi,” *Nükleer Tıp Yılığ-1*, İstanbul 1987, s.147-149.
- Not. Ayrıca H. Hatemi tarafından yayımlanan *Endokrinoloji Yıllıkları* için nükleer tıp çalışmalarının Türkiye’deki başlangıç ve gelişimini incelemek ve tarihçesi hakkında geniş bilgi edinmek kabildir.
192. HATEMİ, Hüsrev & İŞİL-ÜLMAN, Yeşim, *Bir Bilim Dili Mücadelesi ve Tanzimat*, 80 sf., İşaret Yayınları, İstanbul 1989. (Ayrıca bkz. Yayın No. 295, (Ek-3), 405).

193. HATEMİ, Hüsrev & KAZANCIGİL, Aykut, “Derviş Paşa,” *Tarih ve Toplum*, sayı 48, İstanbul 1987.
194. HEISENBERG, Werner, H., *Fizik ve Felsefe*, çev. Y.Öner, İstanbul 1976. Aynı eserin diğer bir çevirisi için bkz. Nesibe Çakıroğlu, İTÜ, 1979.
- Not.* 1950 yılında İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde konferans vermek üzere Türkiye’ye gelen (son gelişi 1966) Heisenberg’in (1901-1976) ölümü dolayısıyla yanında çalışmış olan Fikret Kortel, *Çağdaş Fizik* dergisinde bu ünlü fizikçi hakkında etraflı bir makale yayınlamıştır. Fizik-felsefe ilişkisi (pozitif ve neopozitif felsefe) ve XX. Yüzyıl başında bu ilişkinin bir sistem haline gelmesi hakkında (Viyanalı Çevresi) ilginç bir yayın için bkz. P. Frank: *Doğa Bilimlerinde Pozitivizm* çev. Y.Öner, Metis Yayınları, 206 s. İstanbul 1985. Ayrıca felsefi bir değerlendirme için bkz. Ş.Ural: *Pozitivist Felsefe*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
195. HEISENBERG, W., *Parça ve Bütün-Anılar*, çev. Ayşe Atalay, Düzlem Yayınları, İstanbul 1990.
196. HEISENBERG, W., *Çağdaş Fizikte Doğa*, çev. Vedat Günyol ve Orhan Duru, Ankara 1987.
197. HEISENBERG, Werner, *Einstein’la Yüzleşmek*, çev. Kemal Budak, İstanbul 2003.
198. HIZIR, Nusret, “Pascal ve 17. yüzyıl bilim devrimi,” *DTCF Araştırma*, 1 (1963), s.237-242.
199. HIZIR, N., “Pascal’da bilimsel metod,” *DTCF Araştırma*, 1 (1963), s.254.
200. HIZIR, N., “Kant ve Einstein,” *DTCF Araştırma*, 3 (1963), s.281-288.
201. HIZIR, Nusret, “Albert Einstein için,” *Belleten*, XLIII, 171 (1979), s.537-547.
- Not.* Doğumunun 100. yılı dolayısıyla (1879-1955), bkz. *Anonim*, “Dr. Einstein yılı”, *Bilim ve Teknik*, XII, 140 (Temmuz 1979), s.22-31; Yine bkz. *Anonim*, “63 yıl sonra Einstein’ın kuramları hâlâ neden sınıyor?,” *Bilim ve Teknik*, XIII, 152 (Temmuz 1980), s.23-32. (Ayrıca bkz. Yayın No.259).
202. HOFFMAN, Banesh, *Einstein: Yaratıcı ve Başkaldıran*, çev. Celal Kapkın, İstanbul 1995.
203. İHSANOĞLU, Ekmeleddin, *Başhoca İshak Efendi*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989. (özellikle bkz. s.59-62).
- Not.* Bu eser yayımlanmadan önceki başlıca kaynak için bkz. UNAT, Faik Reşit, “Başhoca İshak Efendi,” *Belleten*, XXVIII, 109 (1964), s.89-115. Ayrıca fizik tarihi açısından H. G. Topdemir’in incelemesi önemlidir. Bkz. Yayın No.382.
204. İHSANOĞLU, E., *Osmanlı Bilimi Literatürü Tarihi*, 9 cilt, IRCICA, 1997-2004.
- Not.* Tarihimizin Osmanlı dönemi (1299-1922) ilmi yayınlarını bütünü ile derlemek üzere hazırlanmıştır. Dokuz cilt ve 5000 sayfayı aşan bu dev eser İhsanoğlu yönetiminde, R. Şeşen’in üstadâne çalışmaları ve güçlü bir ekiple gerçekleştirilmiştir. Şimdiye kadar çıkan ciltleri aşağıdadır. Bunlar içinde, özellikle ilk ikisi ve sonuncusunda fizik ve tarihi ile ilgili sayısız eser mevcuttur. Bunlar üzerinde ayrıntılı çalışma gereklidir. Ayrıca literatür derlemelerine halen devam edilmekte olduğu, yakında fizik de dahil olmak üzere temel ve uygulamalı bilimlerle ilgili ciltlerin de yayımlanacağı açıklanmış bulunmaktadır. Uluslararası bilim çevrelerinde de büyük ilgi uyandıran bu kapsamlı çalışma bir yerde Carl Brockelman ve Fuat Sezgin’in Arapça eserler için yaptıkları çalışmanın bir tamamlayıcısı ve Osmanlı dönemi bilim yayınlarına uygulanmış şekli olarak kabul edilebilir. (Ayrıca bkz. Yayın No. 230, 300).
- *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, 2 cilt, Haz. E.İhsanoğlu, R.Şeşen, C.İzgi, C.Akpınar, İ.Fazlıoğlu, IRCICA, İstanbul 1997 (582 yazar, 2438 eser).

- *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi*, 2 cilt, Haz. E.İhsanoğlu, R.Şeşen, C.İzgi, IRCICA, İstanbul 1999 (491 yazar, 1116 eser).
  - *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, 2 cilt, Haz. E.İhsanoğlu, R.Şeşen, S.Bekar, G.Gündüz, A.H.Furat, IRCICA, İstanbul 2000 (458 yazar, 1629 eser).
  - *Osmanlı Musikî Literatürü Tarihi*, 1 cilt, Haz. E.İhsanoğlu, R.Şeşen, G.Gündüz, S.Bekar, IRCICA, İstanbul 2003 (223 yazar, 496 eser, İSTANBUL).
  - *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, 2 cilt, Haz. E.İhsanoğlu, R.Şeşen, S.Bekar, G.Gündüz, IRCICA, İstanbul 2004 (1546 yazar, 2373 eser).
205. a.İNAN, Demir, “Üçyüztotuzuncu ölüm yıldönümünde Isaac Newton ve bilime getirdiği,” *Bilim ve Teknik*, VI, 64 (Mart 1973), s.19-22.
- b.İNAM, Ahmet, “Sayıların müziğini duyan adam Pithagoras’a mektup,” *Bilim ve Teknik*, XXV, 300 (Kasım 1992), s.14-17.
206. İZGİ, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, c.I-II, İz Yayıncılık, İstanbul 1997. Bkz. s.107-139 (Osmanlı medreselerinde fizik eğitimi).
207. İNÖNÜ, Erdal, *1923-1966 Döneminde Fizik Dalındaki Araştırmalara Türkiye’nin Katkısını Gösteren Bir Bibliyografya ve Bazı Gözlemler*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi, Yayın No. 24, Mart Matbaası, Ankara 1971, VIII+112 s.
208. İNÖNÜ, E., “Temel bilimlerde Türk bilim adamlarının yaptığı ilk doktoralar,” *Prof. Dr. Oktay Kabakçıoğlu Kitabı*, İTÜ. Temel Bilimler Fakültesi Yay., İstanbul 1974, s.121-129. (İlk fizik doktorası).
209. İNÖNÜ, E., *1923-1966 Dönemi Türkiye Matematik Araştırmaları Bibliyografyası ve Bazı Gözlemler*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayın No. 25, Ankara 1973, VIII + 141 s.
- Not.* Bu çalışmada ek olarak, Yayın No.207’deki ‘Fizik Bibliyografyası’na bazı ilaveler mevcuttur (s.45 -50).
210. İNÖNÜ, E. & ZURUB, A., “Orta Doğu’daki Arap ülkelerinin geçen yarım yüzyılda fizik dalındaki araştırmalara yaptıkları katkının incelenmesi ve Türkiye’nin katkısı ve karşılaştırılması,” *TÜBİTAK IV.Bilim Kongresi, Bilim Adamı Yetiştirme Grubu Tebliğler Kitabı*, Ankara 1973.
211. İNÖNÜ, E., BİRGÜL, O, & [GÜRSEY, S.], “Türkiye kökenli araştırmacıların matematik, mekanik, astronomi, fizik, jeofizik ve kimya dallarındaki makaleleri içinde 1961 ve 1963-1971 “Citation Index” yıllıklarına göre 9 veya daha fazla referans almış olanların listesi,” *TÜBİTAK IV.Bilim Kongresi, Bilim Adamı Yetiştirme Grubu Tebliğler Kitabı*, Ankara 1973.
212. İNÖNÜ, E., “Türk fiziğinin son elli yılı,” *Bilim ve Teknik*, VI, 72 (1973), s.9-15.
213. İNÖNÜ, E., “Fiziğimizin gelişmesi üzerine sayısal gözlemler,” *Çağdaş Fizik*, I, 1, 1976, s.14-17.
214. İNÖNÜ, E., *1923-1966 Dönemi Türkiye Kimya Araştırmaları Bibliyografyası ve Bazı Gözlemler*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1982
- Not.* Eserin sonunda, Yayın No.207’deki “Fizik Bibliyografyası’na bir ek mevcuttur (bkz. s.96 vd.).
215. İNÖNÜ, E., “Matematik ve fizik dallarında Türkiye’nin yüzyıllık gelişmesi içinde Atatürk Üniversitesi Reformunun yeri,” *Bilim ve Teknik*, XIV, 168 (1981), s.1-7.
216. İNÖNÜ, E., “Profesör Hayri Dener ve Ankara Fen Fakültesi’nin başlangıç yılları,” *Çağdaş Fizik*, sayı 10, 1980, s.4-6.

217. İNÖNÜ, E., & KURNAZ, L., “Observations on the growth characteristics of the research output of Turkish physicists based on a selective citation analysis,” *Scientometrics*, c.LV, 3 (2002), s.437-444.
218. İŞLİ, Necdet & İŞLİ, Nedret E., “Abdullah Ramiz Paşa’nın mezarı hakkında bazı bilgiler,” *Bilim Tarihi*, sayı 20, Haziran 1993. (Mezarın ayak taşının resmi için bkz. Yayın No.4).
219. JEANS, J., *Fizik ve Filozofi*. çev. Avni Refik Bekman, Ankara.Üniversitesi Fen Fakültesi yayını, Ankara 1950, XI+240 s.
220. KADIOĞLU-İSHAKOĞLU, Sevtap, *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Tarihçesi (1900-1946)*, İstanbul Üniversitesi Bilim Tarihi Müzesi Döküasyon Merkezi Yay. No.1, İstanbul 1998.
Not. Fizik eğitimi ile ilgili bölümü (s.83-96), İst.Üniv. Fen Fakültesi ve fizik tarihi araştırmaları için faydalı bir başvuru kaynağıdır.
221. KARLIĞA, Bekir, “Yirmisekiz Mehmet Çelebi’nin yeni bulunan bir fizik kitabı tercümesi ve onsekizinci yüzyılın başında Osmanlı düşüncesi,” *Bilim Felsefe Tarih*, I (1991), s.314-324.
Not. Yirmisekiz Mehmet Çelebi bu fizik kitabını çevirmenin yanı sıra önemli bir lâle türü geliştirmiş ve buna “Çelebi Lâlesi” ismi verilmişti. (bkz. Münir AKTEPE, *İ.Ü. Tarih Dergisi*, sayı 7, 8, 9(1953-1954). Ayrıca bu fizik kitabı çevirisi bir yerde Çelebi’nin ısrarla Paris Rasathanesini görme arzusunu ve Cassini’nin ziçleri ile ilgili kitabını almasını da açıklamaktadır.
222. KARTAL, Sekban, “Osman Azmi Barut, Feza Gürsey’den sonra Orhan Barut’u da yitirdik,” *Bilim ve Ütopya*, I, 8 (Şubat 1995), s.30.
223. KAYA, Yücel, OKÇU, Rıza & YAVUZ, İbrahim, “Serbest düşme yasası,” *Bilim ve Mühendislik*, sayı 3, 1991, s.31-66.
224. KAYA, Mahmut, “XVIII. yüzyılda Grekçe’den yapılan tercüme ve Esad Efendi’nin Fizika Tercümesi üzerine bazı tesbitler,” *Felsefe Arşivi*, sayı 28, 1991, s.183-192.
225. KAZANCIGİL, Aykut, *Jinekoloji ve Obstetrik Bibliyografyası (1923-1973)*, 4.bs., Cumhuriyetin 50. yılı yayınları, Kağıt ve Basım İşleri A.Ş., İstanbul 1973. I-XXXII (Tarihçe) + 326 s. (Alfabetik sistematik bibliyografya). (Tıbbi fizik tarihi kaynakçası).
Not. Radyumun, tıbbi fizik ve Türkiye’deki ilk uygulamaları, 1933 Üniversite Reformu kadroları hakkında temel kaynak. Daha önce 1958 (Türkiye’de yapılan ilk tıp bibliyografyası), 1965 ve 1968 yıllarında yayımlanmıştır.
226. KAZANCIGİL, A. & SOLOK, Vural, *Türk Tıp ve Tabii İlimler Tarihi Bibliyografyası* (11973), Cumhuriyetin 50. Yılı Yayınları, Kağıt ve Basım İşleri A.Ş., İstanbul 1973, 13+169 s.
227. KAZANCIGİL, A. & SOLOK, V., “Türk Bilim Tarihi Bibliyografyası’na dair,” *Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi*, c.12 (1981), s.335-342 (Kullanılan metot, kapsam ve takdim şekli ile ilgili bilgi).
228. KAZANCIGİL, A., “Türkiye’de temel bilimlerin incelenmesi için bir model denemesi: Son 150 senede zooloji bilim dalının gelişmesi hakkında araştırma,” TÜBİTAK, BAYG Kongresi bildirisi, 1980.
229. KAZANCIGİL, A. & SOLOK, V., *Türk Bilim Tarihi Bibliyografyası (1850-1981)* (TÜBİTAK BAYG-E-45 Araştırma Projesi 1980), İstanbul Matbaası, İstanbul 1981, s. XVII + 320 s. (Türkiye’de bilimsel gelişmeyi değerlendiren geniş bir kaynakça).
230. KAZANCIGİL, A., “Türkiye’de bilim tarihi ve Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu,” *Tıp Tarihi Araştırmaları*, s.12, İstanbul 2004, s.77-126. (Tam yayın kaynakçası).

231. KAZANCIGİL, A., “Yeni ilavelerle tıbbi fizik ve fizik biliminin tarihi hakkında bir kaynakça denemesi,” *Bilim Tarihi*, I, 2 (Aralık 1991), s.3-18.
232. KAZANCIGİL, A., “Fahir Yeniçay ve Türkiye’de atom fiziği,” *Bilim Tarihi*, I, 4 (Şubat 1992), s. 3-12. (Ayrıca bkz. Yayın No.281b, s.21-40).
233. KAZANCIGİL, A., “Bilim tarihçilerimiz: Salih Zeki,” *Bilim Tarihi*, I, 7 (Mayıs 1992), s.21-24.
234. KAZANCIGİL, A., “Aydın Sayılı’nın yayınları,” *Bilim Tarihi*, sayı 21 (Temmuz 1993), s.20-26.
235. KAZANCIGİL, A., “Bilim tarihçilerimiz: Sevim Tekeli,” *Bilim Tarihi*, sayı 29 (Mayıs 1993), s.21-24.
236. KAZANCIGİL, A., “Celâl Saraç’ın bir mektubu - hayat hikayesi ve yayınları,” *Tıp Tarihi Araştırmaları*, sayı 10 (Haziran 2001), s.274-279.
Not. Ayrıca bkz. BAHADIR, Osman & İŞİL-ÜLMAN, Yeşim, “Prof. Dr. Celâl Saraç ile söyleşi: Bilim tarihinin temel sorunları,” *Toplumsal Tarih*, c.5, sayı 152 (Ocak 1996), s.6-14.
237. KIAULEHN, Walther, *Demir Melekler, Makinanın Doğuşu, Tarihi ve Kudreti*. çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul 1971, 238 s., resimli; 2.bs. *Teknoloji Tarihi* adıyla Remzi Kitabevi 1982 (fizikle dolaylı ilgili).
Not. Bu kaynakta olduğu gibi fizik biliminin dolaylı uygulamaları ile ilgili farklı iki değerlendirme için ayrıca bkz. P. Ducasse, *Tekniklerin Tarihi*, çev. Turhan Düveren, Gelişim Yayınları, İstanbul 1976, 176 s. Aynı konunun daha geniş açıdan bir değerlendirmesi için bkz. Ahmet Demir, *Çağdaş Teknolojik Gelişmeler*. 3.bs. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1981, XIII+290 s.
238. KIZILER, Ruken & HELVACIOĞLU, Ender; “50 yıl sonra gelen ödül,” *Bilim ve Gelecek*, sayı 3, İstanbul, 2004, s. 9-11.
239. KOCA, Muhlis, “Cumhuriyet döneminde fen bilimleri,” *Atatürk Üniversitesi 50. Yıl Armağanı*, c.2, 1973 (fizik için s.149-157).
240. KOCA, Mehmet, “Prof. Feza Gürsey Oppenheimer Ödülünü aldı,” *Bilim ve Teknik*, X, 114 (1 1972), s.1-2.
241. KOÇ, Yalçın, “Kuantum mekaniği felsefesine kısa bir bakış,” *Çağdaş Fizik*, c.V, 1981, s.8-16. (Ayrıca bkz. Yayın No. 281b, s.156-172).
242. KOÇ Y., “Kuantum mekaniğinin temellerindeki bazı felsefi sorunlar,” *Felsefe Dünyası*, sayı 12, 1994, s.8-27 (Ayrıca bkz. Shea, William R., “Geçmişte ve günümüzde bilim tarihi ile bilim felsefesi arasındaki bağlar,” *Bilim Tarihi*, I, 8 (Haziran 1992), s.10-16.)
243. KOÇİN, Abdulhakim, “Çağın aşanlar: hassas teraziler icat eden bilgin Hazini,” *Bilim ve Teknik*, XXIII, 279 (Şubat 1991), s. 48-49.
244. KORTELE, Fikret, “Einstein ve modern fizik,” *Bilim ve Ütopya*, VII,46(Nisan 1998),s.2-6; KORTELE, F., “XX. yüzyılın büyük fizikçileri: Werner Karl Heisenberg,” *Çağdaş Fizik*, I, 1 (Mayıs 1976), s.25-30.
245. KORTELE, F., “XX. yüzyılın büyük fizikçileri: Lord Rutherford,” *Çağdaş Fizik*, II, 2 (Kasım 1977), s.35-42.
246. KOYRE, Alexandre, *Yeniçağ Biliminin Doğuşu*. çev. Kurtuluş Dinçer, Ankara 1994.
247. KOYRE, A., “Newtoncu sentezin önemi,” çev.Nuri Ersoy ve Aydın Akkaya, *Bilim ve Mühendislik*, sayı 3, 1991, s.67-86.
248. KUHN, Thomas, “Kopernik Devrimi’nin tamamlanmış öyküsü,” çev. Renan Penküntü, *Bilim ve Gerçek*, sayı 3, İstanbul, 2004, s.24-35.

- Not.* Türkiye’de yapılan Kopernik ile ilgili ve fizik tarihini de doğrudan ilgilendiren bir seri yayın için bkz. SAYILI, Aydın, “Kopernik ve anıtsal yapıtı,” *Nikola Kopernik 1473-1973*, Ankara 1973, s.27-131; SAYILI, A., “Kopernik üzerine üç yayın hakkında tanıtma yazısı,” *Archives Internationales d’Histoire des Sciences*, c.26 (1976), 177-82; TEKELİ, Sevim: “Nicola Copernic,” *Nikola Kopernik 1473-1973*, Ankara 1973, s.135-180.
249. KUHN, T., *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş, Alan Yayıncılık, İstanbul 1982, 185 s.
- Not.* Ayrıca bkz. H.G.Topdemir, “Kuhn ve bilimsel devrimlerin yapısı üzerine bir değerlendirme,” *Felsefê Dünyası*, sayı 36, 2002, 45-62.
250. KÜRÇÜOĞLU, Nusret, “*Madame Curie* (1867-1934), *Fen ve Teknik*, II, 11 (1941), s.16-20, *Fen ve Teknik*, II, 12 (1941), s.55-59.
251. KÜRÇÜOĞLU, N., “Galile (1564-1642)-Newton (1642-1727),” *Fen ve Teknik*, II, 16 (1941), s.143-144.
252. KÜRÇÜOĞLU, N., “İzafiyet teorileri,” *Fen ve Teknik*, sayı 8 (1940), s.222-227; *Fen ve Teknik*, sayı 9 (1940), s.225-227; *Fen ve Teknik*, II, 10 (1940), s.16-20, *Fen ve Teknik*, II, 12 (1941), s.1-3.
253. KÜRÇÜOĞLU, N., “ Madde daneleri, moleküller ve atomlar,” *Fen ve Teknik*, II, 1 (1940), s.6-8.
254. KÜRÇÜOĞLU, N., “Elektrik daneleri elektronlar,” *Fen ve Teknik*, II, 2 (1940), s.39-41.
255. KÜRÇÜOĞLU, N., “Elektronun ellinci yılı,” *İTÜ Dergisi*, XIII, 2, (1955), s.55-61.
256. a.LAUSCH, Erwin, “Çağımızın en büyük fizikçisi: Einstein,” *Bilim ve Teknik*, XII, 138 (Mayıs 1979), s.5-11 (bkz. Yayın No.201). (Ayrıca bkz. A.Y.ÖZEMRE, “Albert Einstein ve fizikte yaptığı devrimler,” *Bilgi Dünyası*, Ocak 1992, s. 8-10.)
- b.LEUCHS, Ernst Dessinger, “Işık hızı,” çev. Ergin Korur, *Bilim ve Teknik*, XXV, 293 (Nisan 1992), s.18-21.
257. MEHMED ESAD, *Mir’ât-ı Mühendishâne-i Berr-i Hümayûn*, İstanbul Karabet Matbaası, H.1312 (1896).
- Not.* Bu kaynak eser Sadık ERDEM tarafından yeni harflere çevrilmiştir (İTÜ Yayınları, VI+326 s., İstanbul 1986). Aynı yazarın *Mir’ât-ı Mekteb-i Harbiye* adında ve yine çok önemli olan eseri ile buradaki *Mühendishâne* konularında temel kaynaklardır. Her ikisinde de fizik tarihi ve eğitimi ile ilgili bilgi mevcuttur.
258. MARTIN, Charles, “Evrenin büyük araştırmacısı Einstein’ın doğumunun yüzüncü yıldönümü,” *Bilim ve Teknik*, XII, 138 (Mayıs 1979), s.14-18.
259. MERDİVENCİ, Ahmet, “Türkiye’de mikroskopun tarihçesi,” *Cerrahpaşa Tıp Fak. Dergisi*, III, 1 (1972), s.95-122.
260. MERDİVENCİ, A., *Türkiye’de Mikroskop ve Tarihi*. Hilal Matbaası, İstanbul, 1975.
261. NASUHOĞLU, Rauf, “Üniversitede fizik öğretimini yenileme”, *TÜBİTAK II. Bilim Kongresi* (BAYG-Grubu), Matsan Matbaası, Ankara 1970, s.60-80.
262. NASUHOĞLU, Rauf, “Galileo Galilei ve bilimsel düşünce,” *Fizik Dergisi*, II (Aralık 1992), s.2-5.
263. NASUHOĞLU, R., “Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Bölümü,” *Çağdaş Fizik*, III, 1, 1978, s.21-24.
264. NEWTON, Isaac, *Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri (Seçmeler) ve Optik (Seçmeler)*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, 1997.

265. NUTKU, Yavuz, “Genel görelilikte yeni gelişmeler,” *Çağdaş Fizik*, III-IV, 2 (Kasım 1978), s.5-8.
266. ORALALP, Füsün, “Fizikte çığır açan büyük kaybımız: Asım Orhan Barut (1926-1994),” *Bilim ve Teknik*, XXVIII, 327 (Şubat 1995), s.54-61. (bkz. Yayın No. 279.b).
267. ORALALP, F., “Türkiye’de mühendisliği meslekleştiren eğitim dehası Refik Fenmen (1882-1951),” *Bilim ve Teknik*, XXIX,328(Ocak 1996),s.68-77(Bkz. Yayın No.37-40,47,77).
268. ORALALP, F., “Çağdaş fiziğin Türkiye’deki öncüsü: Rauf Nasuhoğlu,” *Bilim Ütopya*, V, 33 (Mart 1997), s.42.
269. ÖGELMAN, Hakkı, “Genç bir üniversitede yeni bir fizik bölümü: Çukurova Üniversitesi Fizik Bölümü,” *Çağdaş Fizik*, sayı 9, 1980, s.9-11.
270. ÖNENGÜT, Gülsen, “Deneysel yüksek enerji fiziği,” *Bilim ve Teknik*, XXIII, 282 (Mayıs 1991), s.43-47.
271. ÖNENGÜT, G., “Galile değişmezliği,” *Bilim ve Teknik*, XXV, 292 (Mart 1992), s.14-16.
272. ÖNENGÜT, G., “Fizik eğitiminde yanlış kavramlar,” *Bilim ve Teknik*, XXIII, 287 (Ekim 1991), s.29-32.
273. ÖZAYDIN, Zuhul & HATEMİ, Hüsrev, *Türk Tıp Tarihi Araştırmalarında Son 30 Yılda (1973-2002) Yönelişler ve Bir Bibliyografya Denemesi*. İstanbul 2002.
- Not.* Tıbbi fizik ile ilgili kaynaklar ayrıca bkz. Yayın No. 226, 229, 231.
274. ÖZÇEP, Ferhat & ORBAY, Naci, *Jeofizik ve Tarihsel Gelişim*. İstanbul Üniversitesi Yayın No.4347, Mühendislik Fakültesi Yayın No.105, Emek Matbaacılık, İstanbul 2002, (446 s., 24 resim).
- Not.* Dolaylı olarak fizik tarihini alakadar eden konusunda temel eser. Ayrıca yine konu ile ilgili bir kaynakça için bkz. F.Özcep “Yerküre ile fiziksel iletişim: Cumhuriyet’in 75. yılında ülkemizde jeofizik ve tarihi,” *Türkiye’de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları* (ed. F. Günergun), Ankara, 2000, s.263-288.
275. ÖZDEN, Nezih, *Nükleer Çağın İlk 40 Yılı*, 2 cilt, İTÜ Nükleer Enerji Enstitüsü Yayını, İstanbul 1983, VIII+393 s. (c.I) ve VIII+401-637 s. (c.II), resimli.
- Not.* Konu ile ilgili dönemi için önemli bir kaynak; ayrıntılı şekilde çekirdek reaksiyonlarının gelişimi açıklanmış, çeşitli teknik konularda bilgi verilmiştir. Ayrıca radioaktivitenin gelişim tarihi ile ilgili diğer bir eser için bkz. Eva Curie, *Madam Curie ve Hayatı*. çev. Mebrure Alevok, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970, 430 s.
276. ÖZEMRE, Ahmet Yüksel, “İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin fizik ilmine ve eğitimine katkısı,” *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı*. ed. A.Y. Özemre, İst. Üniv.Yay., Rek. No.3042, Fen Fak. No.176, İstanbul 1982, s.54-64.
- Not.* İst.Üniv. fizik doktoraları kaynakçası mevcut. Bu inceleme içinde yapılan doktoralar ve diğer yayınlar ayrıntılarıyla mevcut oluşu gibi İst.Üniv. Fen Fakültesi’nde teorik fizik eğitimi ve YÖK’den sonraki durumu hakkında çok önemli bilgiler vardır. Türkiye’de çağdaş fiziğin 1930’lardan sonraki gelişimi için önemli kaynak. Ayrıca bu konu ile ilgili olarak bkz. Yayın No.207-211.
277. ÖZEMRE, A.Y., *İlimde Demokrasi Olmaz*. İstanbul 1991. Bu eserde Türkiye’nin nükleer teknolojiye geçmeyişi (s.213-222), Türkiye’de teorik fizik öğretimi (s.246) vd. gibi fizik tarihi açısından çok ilginç bölümler mevcuttur.
278. a.ÖZEMRE, A.Y., “İstanbul Üniversitesi Prof. Feza Gürsey ile Prof. Abdusselam’a fahri fen doktoru payesi verdi,” *Çağdaş Fizik*, V, 12 (Kasım 1981), s.16-19.

- b.ÖZEMRE, A.Y., *Yirminci Yüzyılda Fizığe Yön Verenler*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2004, 464 s. (Fizik tarihi için önemli).
279. ÖZEMRE, A.Y., “İlim, fazilet ve haysiyet abidesi Prof. Feza Gürsey (1921-1992),” *Bilim Tarihi*, sayı 24, Ekim 1993, s.16-21. (Ayrıca bkz. A.Y. ÖZEMRE, “Nobel Fizik Ödülüne en yakın olmuş olan Türk. Feza Gürsey (http://ozemre.com/content/view/72/57/).
280. a.ÖZEMRE, A.Y., “Türkiye'nin ilk ve tek teorik fizik enstitüsü ve teorik fizik kürsüsü,” *Tıp Tarihi Araştırmaları 9*, İstanbul 1999, s.15-23. Aynı yazı için: *Türkiye’de Bilim Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998)*, ed. F. Günergün, Ankara, 2000, s.253-262.
- b.ÖZEMRE, A.Y., *Akademik Yıllarım* Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2005, 504s. (Ayrıca bkz. A.Y. ÖZEMRE, *Portreler-Hatıralar*, İstanbul, 2001 (Fizik tarihi açısından önemli).
281. ÖZEMRE, A.Y., “Fizik realite meselesine giriş,” *Kutatgubilig*, sayı 2 (Ekim 2002) s.205-236.
282. ÖZEMRE, A.Y., “Fizik realite meselesi (II): Tabiat’ın kuantum mekanişel tasviri,” *Kutatgubilig*, sayı 4 (Ekim 2003), s.81-98.
283. ÖZEMRE, A.Y., “Fizik realite meselesi (III): Fiziksel realitenin bâtnî vechesi,” *Kutatgubilig*, sayı 5 (Mart 2004) s.153-160.
284. ÖZEMRE, A.Y., “Fizikteki son keşifler pozitivizmi etkiledi mi?,” *Kutatgubilig*, sayı 6 (Ekim 2004) s.131-148.
- Not.* Ayrıca bkz. A.Y. ÖZEMRE, *Fiziksel Realite Meselesine Giriş*. Aydınlık Kitapları, İstanbul 2005.
285. PAK, Namık Kemal, “Cumhuriyetin 70. yılında fizik bilimi ve Türkiye’de bilim panoraması,” *Bilim ve Teknik Eki*, XXVI, 313 (1993), s. 67-74.
286. P.M., “Gökkuşğunun sırrı,” çev.Nüvit Osmay, *Bilim ve Teknik*, XIV,161 (1981), s. 1-6.
287. PAGELS, Heinz R., *Kozmik Kod Doğanın Dili/Kuantum Fizığı*. çev. Nezihe Bahar, İstanbul, 1993.
288. PEKÜNLÜ, Renan, “Zamanda yolculuk,” *Bilim ve Ütopya*, II, 17 (Kasım 1995), s.34-35.
289. PEKÜNLÜ, R., “Fizik ve ideoloji ilişkisine bir örnek: Heisenberg belirsizlik ilkesinin toplumsal ve ideolojik kökeni,” *Bilim ve Ütopya*, III, 21 (Mart 1996), s.20-22.
290. PEKÜNLÜ, R., “Kuantum kuramının iç çelişkileri,” *Bilim ve Ütopya*, III, 22 (Nisan 1996), s.16-20.
291. PLANCK, Max, *Modern Doğa Anlayışı ve Kuantum Teorisine Giriş*, çev.Yılmaz Öner, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987 (Ayrıca bkz. Yayın No. 279 b, s.29-40).
292. PRACANTA, Michel, “Gluonun keşfinin önemi,” *Bilim ve Teknik*, XIII, 151 (Haziran 1980), s.16-22.
293. a.RAE, Alstair I.M., *Kuantum Fizığı Yanılsama mı, Gerçek mi?*. çev. Yurdahan Güler, İstanbul, 2000.
- b.REICHENBACH, H., “Zaman ve mekâna ait felsefi problemler,” *Türk Fiziki ve Tabii İlimler Sosyetesı Yıllık Bildirileri*, sene 1, sayı 2, (1934-1935), s.37-40.
- Not.* Kendisi aslında fizikçi olan ve Mantıkçı-Pozitifivist akımının (bkz. Yayın No.194) önde gelen kişilerinden biri olarak kabul edilen H.Reichenbach (1891-1953) Berlin Üniversitesi felsefe profesörlüğüne Einstein’nin desteğı ile seçilmiştir. Ünlü *Erkenntnis* dergisini yayımlamış, 1933 fırtınasından sonra (bkz. Yayın No.414) İstanbul Üniversitesi’ne felsefe hocası olarak gelmiş ve 1938’de ABD’ne gitmiştir. Türkiye’de “zaman, mekân ve Einstein tesiri”ni derslerinde ele almıştır. (Bu dersleri önce Nusret Hızır (bkz. Yayın No. 200, 201) daha sonraları Vehbi Eralp Türkçe’ye çevirmiştir). Ondan sonra felsefe profesörü olan von Aster de, İstanbul’daki ilk konferansında felsefe-fizik ilişkisinin önemine temas

- etmiştir. Yine Reichenbach aynı dergide, “İndüksiyon ve faraziyye dair” başlıklı bir makale yazmıştır.
294. RIZA TAHSİN, Binbaşı Elhac, *Mir’ât-ı Mekteb-i Tıbbiye (Tıp Fakültesi Tarihçesi)*. Eklerle yay. haz. Aykut Kazancıgil, İstanbul 1991, VII+184 s., 128 resim (c.I); 192 s., 90 resim (c.II), toplam 495 ek dipnot.
- Not.* Aslında tıp eğitimi ile ilgili olmakla birlikte içinde fizik eğitimi hakkında pek çok bilgi vardır. Şu kadar ki, Türkiye’de Tıp Fakültesi (ve Mühendishane) hekim ve eczacı yetiştirmenin dışında dolaylı olarak temel bilimlerin kurulduğu ve geliştiğı bir kurumdur. Bizde organik kimya, tıbbi fizik, zooloji, botanik, genel fizyoloji ve biyoloji doğrudan doğruya *Mekteb-i Tıbbiye*’de eğitim amacı için verilen derslerle başlamış, ancak çok uzun süre sonra (40-50 yıl) ayrı bir uzmanlık dalı haline gelmiştir. Nitekim 1993’de Üniversite Reformu’ndan önce, Fen Fakültesi, Eczacılık Mektebi gibi kuruluşlarda yukarıda adı geçen konuların pek çoğunun hocalarının hekim olduğu görülmektedir. Bu bakımdan *Mir’ât-ı Mekteb-i Tıbbiye*, bize fizik eğitiminin gelişmesi ile ilgili olarak da bilgi vermektedir. (Ayrıca bkz. Yayın No.258).
295. REDONDI, Pietro, “17. yüzyıl bilim devrimi: yeni perspektifler,” çev. Renan Akman, *Bilim Tarihi*, I, 1 (Kasım 1991), s.19-26.
296. RONA, Mehmet, “Katı hal fiziğinde son yıllardaki genel görünüm,” *Çağdaş Fizik*, I, 2 (Kasım 1991), s.16-21.
297. ROSENFELD, L., *Atom Çekirdeğı*. çev. Celal Saraç, M.E.B. Yayını, Ankara 1962, 140 s. (Burada çevirenin açıklamalı uzun önsözü mevcuttur.)
298. RUSSEL, Bernard, “Einstein’in büyüklüğü,” *Bilim ve Teknik*, XII, 138(Mayıs 1979),s.12-14.
299. ROSENFELD, Boris A. & İHSANOĞLU, E., *Matematikçians, Astronomers and Other Scholars of Islamic Civilization and Their Works* (7th-19th c.). IRCICA, İstanbul 2003, 833 s., büyük boy.
- Not.* İslam dünyasında matematik, fizik tarihi ile astronomi ve diğeri bilim dallarıyla uğraşan kişileri ve çalışanlarını toplayan bu eser hakikatten büyük bir birikimi ortaya koymaktadır. Çeşitli eski kaynakçalara ve bu arada Suter’in 1900’de yayımlanan temel eserinden itibaren bu sahadaki bütün yayınlar B.Rosenfeld tarafından derlenmiş ve buna E.İhsanoğlu, R.Şeşen ve arkadaşlarının hazırladıkları “Osmanlı Bilim Tarihi Literatürü Serisi”nden çıkan eserlerde yer alan künyeler eklenmiştir. Bu eser 7. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Asya, Afrika ve Ortadoğu’daki bütün müslüman bilim adamlarının hayat hikayelerini ve yayınlarını derlemek gibi hakikatten zor bir konuyu çözümlenmeye yönelmiştir. Bunlar arasında, fizik tarihi ile ilgili pek çok yayın vardır.
300. SANALAN, Yalçın, ve İŞİN, Acar, “Hacettepe Üniversitesi Fizik Enstitüsü,” *Çağdaş Fizik*, II, 1 (1977), s.14-18.
301. SARAÇ, Celâl, “Ziya teorileri: Maxwell’in elektromagnetik dalga teoris,i,” *Fen ve Teknik*, c. I, sayı 3, İstanbul, 1940, s. 65-68.
302. SARAÇ, C., “Ziya teorileri: Planck’ın keşfi, enerji daneleri”, *Fen ve Teknik*, I, 5 (1940), s.129-131.
303. SARAÇ, C., “Eskilerde ziya telakkisi ve Ortaçağda bir şark alimi İbn-i Heysem,” *Fen ve Teknik*, I, 10 (1940), s.289-293.
304. SARAÇ, C., “Fizik ölçmelerinde hata hesabı,” *Fen ve Teknik*, I, 8 (1940), s.252-254.

305. SARAÇ, C., “Fizikte birimler meselesi I: İlk tarifler,” *Fen ve Teknik*, II, 11 (1941), s. 6-9.
Not. Aynı konunun günümüzdeki yansıması için bkz.. SARIKAYA, Yüksel, “Birim sistemleri,” *Bilim ve Teknik*, XXIII, 289 (Aralık 1991), s.38-42; “SI Uluslararası birim sistemi,” *Bilim ve Teknik*, XXV, 290 (Ocak 1992), s.44-47.
306. SARAÇ, C., “Isaac Newton (1642-1727),” *Fen ve Teknik*, I, 2 (1940), s.51-55.
307. SARAÇ, C., “İlmi uyanış devri ve Galileo,” *Fen ve Teknik*, I, 1 (1940), s. 18-22.
308. SARAÇ, C., “İzafî hata hesapları,” *Fen ve Teknik*, I, 9 (1940), s.280-283.
309. a.SARAÇ, C., “Ziya teorileri dalga ve korpüskül mücadelesi,” *Fen ve Teknik*, I, 1(1940), s. 2-5.
b.SARAÇ, C., “Dalga Mekaniği,” *Fen ve Teknik*, I, 7 (1940), s.193-199.
310. SARAÇ, C., “Ziya teorileri: Dalganın zaferi,” *Fen ve Teknik*, I, 2 (1940), s.33-38.
311. SARAÇ, C., “Ziya teorileri: Foto-elektrik ve Compton hadiseleri,” *Fen ve Teknik*, I, 4 (1940), s. 97-100.
312. SARAÇ, C., “İslam dünyasında ‘hisab’ ilmi,” *Diyanet İşleri Reisliği Mecmuası*, sayı 1 (Ankara 1956), s.9-62.
313. SARAÇ, C., “Farsça yazılmış pratik ‘mekanik’ kitabı (el yazma) hakkında not,” *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 1 (2-3) 1952, s.58-60.
314. a.SARAÇ, C., “Işığın tabiatı üzerine Fresnel’in Görüşü,” *Fen Dergisi*, V, 3 (İzmir 1969), s. 72-74.
b. SARAÇ, C., “Einstein ve izafiyet,” *Türk Yurdu*, sayı 1 (Ankara 1960), s.25-26.
315. SARAÇ, C., *İyonya Pozitif Bilimi, Temel Kaynakları ve Etkileri*, Ege Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yay., İzmir / Bornova 1971, X+226 s.
316. SARAÇ, C., *Bilim Tarihi (Matematik-Astronomi)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi No.4, [İstanbul] 1983.
317. SARAÇ, C., “1933 Üniversite Reformundan sonra fizik öğretiminde gerçekleştirilen gelişmenin yönü ve kapsamı,” *Atatürk İlkeleri Işığında Türk Milli Eğitim Sistemi Bilimsel Toplantısı*, Ankara 1981, s.149-159.
Not. İstanbul Darülfünunu Talebe Rehberi: Ders Senesi 1931-1932 ve 1932-1933. İstanbul Darülfünun Neşriyatı, Burhanettin Matbaası, İstanbul 1932, 333 s. Talebe rehberi olarak hazırlanmış olan bu kitap içinde ayrıntılı olarak fizik programı vardır. Ayrıca o dönemin eğitim programı için tek ayrıntılı kaynaktır. 1933 Reformu’ndan önceki ve sonraki program için bkz. Yayın No.215, 420. Bizim fizik dalı için daha önceki kaynaklarımızda yaptığımız bu karşılaştırmayı (bkz. Yayın No.231 içinde Künye No.83) sonradan Sevtap Kadıoğlu başarı ile bütün İst. Üniv. Fen Fakültesi ders programı incelenmesinde kullanılmıştır. (bkz. Yayın No.220).
318. SARAÇ, C., “Salih Zeki Bey’in bazı makaleleri,” *Bilim Tarihi*, I, 7 (Mayıs 1992) s.3-10.
319. SARAÇ, C., “Yüz on yıl önce yayımlanmış ilk Türkçe termodinamik kitabı hakkında,” *Bilim Tarihi*, sayı 11 (Aralık 1992), s.3-11 (bkz. Yayın No.7).
320. SARAÇ, C., “Salih Zeki Bey’in iki makalesi,” *Bilim Tarihi*, II, 17 (Mart 1993), s.3-8.
321. SARAÇ, C., “Salih Zeki Bey’in eserleri: Asar-ı Bakiye,” *Bilim Tarihi*, II, 18 (Nisan 1993), s.3-16.

322. SARAÇ, C., “Asar-ı Bakiye’nin 3. cildi hakkında kısa bilgi,” *Bilim Tarihi*, II, 30 (Nisan 1994), s.7-19.
Not. Salih Zeki’nin ünlü eserinin basılmamış olan bu 3. cildinin ve diğer eserlerinin yazma halinde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No.903-904-905’da mahfuz olduğu biliniyordu. (Ancak dünya çapında ünlü yazma eserlerle dolu kütüphane yıllardır kapalı olduğu gibi, şimdiye kadar içinde bulunduğu muhteşem binadan bir “ilahi” emirle çıkarılarak merkez binaya teksif edilmiş ve açılmıştır. Yine Edebiyat, Fen vd. fakültelerde binlerce kitaptan oluşan bölüm kitaplıklarının da Rektörlüğün emri ile kullanılması imkânsız halde depolarda yığıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla Salih Zeki’nin bu eserleri için de ancak iyi temennilerde bulunabiliriz). *Asâr-ı Bakiye*’nin ilk üç cildi de S.Ünver’in 1961’den sonra (H.Şenkon’a göre 1960 öncesine). Editörün notu] yaptığı teklifi ve Hüsnü Hamid Bey’in himmeti ile günümüz Türkesine aktarılmıştı. Daktilo edilmiş nüshalardan birinin Tıp Fakülteleri (1967) ikiye ayrılırken Beyazıt’daki Tıp Tarihi Enstitüsü’nde kaldığı bilinmekteydi. Nuran Yıldırım’ın bir makalesinden (“Ord. Prof. Nazım Terzioğlu,” *Bilim Tarihi*, sayı 16, Şubat 1993, s.11-16) bu çalışmanın yayın hakkının Türk Matematik Derneği’ne ait olduğunu öğrenmiş olduk. İşte Saraç bu nüshayı görerek bu makaleyi kaleme almıştır. [İst. Üniv. Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Anabilim Dalı’nın düzenlediği “Ali Kuşçu ve Salih Zeki Sempozyumu”nun (20-21 Kasım 2004) hazırlık çalışmaları sırasında, F.Günergun, İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Anabilim Dalı’ndaki nüshayı incelemek istemiş, ancak sözkonusu nüsha bulunamamıştır. Araştırmalarını sürdüren F.Günergun, “Asar-ı Bakiye”nin ilk üç cildinin çevirisinin Türk Matematik Derneği’nin arşivinde bulunduğu belirlemiş ve derneğin genel sekreteri Prof.Dr. Hülya Şenkon’dan, bu üç cildin 1960 öncesi yapılan ancak yayımlanmayan çevirisini adı geçen sempozyumda tanıtmasını istemiştir. Prof. Şenkon, çeviriyi “Salih Zeki ve Asar-ı Bakiye’nin 1960 öncesinde yapılmış bir çevirisi” başlıklı bildiri ile tanıtmıştır. Editörün notu].
323. SARAÇ, C., “Salih Zeki Bey’in ‘Kütle-yi maddiye cevher mi, a‘raz mı? makalesi üzerine,” *Bilim Tarihi*, II, 26 (Aralık 1993), s. 3-11.
324. SARAÇ, C., “Metrenin tarihi,” *Bilim Tarihi*, II, 24 (Ekim 1993), s.3-11.
325. SARAÇ, C., “Salih Zeki ve eserleri (1864-1921),” *Fen Dergisi*, II, 2 (1966), s.35.
326. SARAÇ, C., *Fiziğin Tercübi İlim olarak Batıda Doğuşu ve Gelişmeleri*. Ege Üniv. Fen Fakültesi Konferansları Serisi No.2, 1988, s.1-19.
327. SARAÇ, C., *Salih Zeki Bey Hayatı ve Eserleri* (yay.haz. Yeşim Işıl-Ülman) Kızıl Elma Yayınları, İstanbul 2001, 188 s.
Not. Bu kadar ünlü bir kişi olmasına rağmen Salih Zeki ile ilgili *ilk bağımsız* kitaptır. Eser Salih Zeki’nin hayat ve yayınları hakkında Y. Işıl-Ülman’ın bir bölümü ile başlamakta, daha sonraki bölümlerde C.Saraç’ın (1906-1998) *Bilim Tarihi* dergisinde (ed. O.Bahadır) seri halinde yayımlanan makaleleri derlenmiştir. Ancak bu makalelerde bazı küçük müdahalelerde bulunulmuştur. Kitabın son bölümünde (s.139-180) Salih Zeki hakkında A.Adivar, Mehmet Nadir, Ahmet Fahri, İ.H. Baltacıoğlu, Ş. Günaltay, S.Ünver’in yazdıkları derlenmiştir. Ayrıca Salih Zeki’nin bazı kütüphanelerde bulunan yayınlarının listesi ve künyeleri verilmiştir.
328. a.SARIKAVAK, Kazım, *Yanyalı Esat Efendi, Bir Renesans Denemesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
b.SAYILI, Aydın, “The Aristotelian explanation of the rainbow”, *ISIS* XXX, 1939, s.65-83. (Sayılı için bkz. Yayın No.234).
329. SAYILI, A. & LUGAL, Necati, *Ebû Nasr’i’l-Fârâbî’nin Halâ Üzerine Makalesi, Fârâbî’s Article on Vacuum*, TTK, Ankara 1951.

330. SAYILI, A., “Fârâbî’nin halâ hakkındaki risalesi / Al-Fârâbî’s article on vacuum,” *Belleter*, XV, 57 (1951), s.123-174.
331. SAYILI, A., & LUGAL, N., “Fârâbî’nin tabiat ilminin kökleri hakkında yüksek makaleler kitabı,” *Belleter*, XV, 57 (1951), s. 81-122.
332. SAYILI, A., “A possible influence, in the field of physiological optics of Ibn Sînâ on Ibn al Haytham,” *Belleter*, XLVII, 1983, s.665-675.
333. SAYILI, A., “Al-Qarafi and his explanation of the rainbow,” *ISIS*, XXXII, 1947, s.16-26.
334. SAYILI, A., “Al-Qûhî’s article on the possibility of infinite motion in finite time,” *Actes du VIIIe Congrès International d’Histoire des Sciences*, s. 248-249.
335. SAYILI, A., “Bîrûnî,” *Belleter*, XIII, 1948, s.53-89.
336. SAYILI, A., “Dinamik alanında Ibn-i Sina’nın Buridan’a etkisi,” *Uluslar Arası İbn-i Sînâ Sempozyumu Bildirilen*, Ankara 1983, s.273-277.
337. SAYILI, A., “Goethe’nin ilim cephesi,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VII, 1949, s. 55-67.
338. SAYILI, A., “İbn Sînâ and Buridan on the motion of the projectile,” *From Deferent to Equant: A Volume of Studies in the History of Science in the Ancient and Medieval Near East in Honor of E. S. Kennedy*, eds. David A. King & Geoge Saliba, New York 1987, s.477-481.
339. SAYILI, A., “İbn-i Sînâ ve Buridan’ın mermi yolu hareketi’nin dinamiği üzerine,” *İbn-i Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*, TTK, Ankara 1984, s. 141-160.
340. SAYILI, A., “İbn-i Sina’da ışık, görme ve gökkuşağı,” *İbn-i Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*, TTK, Ankara 1984, s. 203-241.
341. SAYILI, A., “James Chadwick ve nötronun keşfi,” *Fizik Mühendisliği*, III, 25-26 (1982), s. 5-29.
342. SAYILI, A., “Kûhî’nin sınırlı zamanda sonsuz hareket hakkındaki yazısı,” *Belleter*, XXI, 83 (1957), s. 489-495.
343. SAYILI, A., “Tycho Brahe sistemi hakkında XVII. asır başlarına ait Farsça bir yazma / An early seventeenth century Persian manuscript on the Tychonic system,” *Anatolia*, III (1958), s.79-87.
344. SAYILI, A., “Üçüncü Murad’ın İstanbul Rasathanesindeki mücessem yer küresi ve Avrupa ile kültürel temaslar,” *Belleter*, XXV, 99 (1961), s.397-445.
345. SEGRE, Emilio, *X Işınlardan Kuarklara, Çağdaş Fizikçiler ve Buluşları*. çev. Çağlar Tuncay, İstanbul, 1995.
346. SEYYİD HÜSEYN NASR, *İslam ve İlim - İslam Medeniyetinde İlkler, İlimler Tarihi ve Esasları*. çev. İlhan Kutluer, İnsan Yayınları, İstanbul 1989, Büyük Boy XIV+263 s. (Fizik Bölümü s.135-150).
- Not.* Kendisi de fizikçi ve bilim tarihçisi olan Nasr’ın çeşitli eserleri Türkçe’ye çevrilmiştir. Bizi alakadar eden doktora tezi (Harvard) *İslam Kozmoloji Öğretisine Giriş* başlığı ile Nazife Şişman tarafından çevrilmiştir (İnsan Yayınları, İstanbul 1985.) Yine Nasr’ın konumuzla ilgili bir eseri *İslam’da Bilim ve Medeniyet* adı ile Nabi Avcı ve arkadaşları tarafından Türkçe’ye aktarılmıştır. (İnsan Yayınları, İstanbul 1991.)
347. SİNANOĞLU, Oktay, *Oktay Sinanoğlu Kitabı-Türk Aydınlatması* (söyleşi ve önsöz Emine Çaykara), İş Bankası Yayınları, (19. Baskı) İstanbul, Kasım 2002, 468 sayfa+42 s. Albüm-Resimler,
- Not.* Sinanoğlu’nun hayatının ve çalışmalarının anlatıldığı bu kitabın 451-468 sayfaları arasında bilimsel yayınların kaynakçası mevcuttur. Buradaki 220 yayının tamamına yakını İngilizce ve ünlü dergilerde yayımlanmış araştırma makaleleridir. Aralarında yaklaşık 30 kadarı doğrudan fizikle ilgilidir. Ayrıca Sinanoğlu’nun *Türkçe-Matematik-Bilim* (haz. T. Tüfekçioğlu, Bursa 1999, 4. Baskı); *Bye-Bye Türkçe* (10. baskı, İstanbul 2000) vd... gibi

- yabancılaşma, kültür sosyolojisi, eğitim vd.. konularında çok büyük ilgi gören kitapları vardır.
348. SİNANOĞLU, O., *Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğü*, TDK, Ankara 1978.
- Not.* Ayrıca bazı eski fizik terimlerinin karşılığı için bkz. A.Kızıllırmak, *Gökbilim Terimleri Sözlüğü*, TDK, 1969, s.167 ve devamı. Yine konusu ilgili olan bir sözlük için bkz. E. Tekin, *Metal Bilim İşlemi Terimleri Sözlüğü*, TDK 1972.
349. SMITH, Wolfgang, *Kuantum Bilmececi*, çev. Orhan Düz, İstanbul, 2003.
350. SOVUKSU, Ufuk, TOLAY, Mete & YILDIZ, Murat, “Klasik fiziğin doğuşu,” *Bilim ve Mühendislik*, sayı 3, 1991, s. 9-29.
351. STRATHERN, Paul, *Newton ve Yerçekimi*. çev. Osman Çakmakçı, İstanbul, 1997.
352. ŞEHSUVAROĞLU, B.H., GÖKHAN, N., NEYZİ, O., *Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Tıp Fakültesi* (Radyoloji Kürsüsü, için bkz. s.108, Radyoterapi Kürsüsü için bkz. s.88). Cilt I, İstanbul Tıp Fakültesi Yayını Sermet Matbâası, İstanbul 1974.
- Not.* Yine müşterek bir eser olarak bkz. E.K. Unat (editör), *Dünya’da ve Türkiye’de Tıp Dallarında İlerlemeler* (İstanbul 1988)in içinde Sinan Önen, *Biofizik* s.58-67; Dilek Önen-Hidayet Sarı, *Fizik Tedavi*, s.120-127; M. Altınkök - R. Ergun, *Radyoloji Bilimi*, s.387-390.
353. ŞENGÜN, Atif, “İstanbul Üniversitesinde 1933 Reformundan sonra zoolojinin gelişmesi,” *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde Çeşitli Fen Bilimi Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı*. Ed. A.Y.Özemer, İst.Üniv. Yayını Rektörlük No.3042, Fen Fak. No.176, İstanbul 1982, s. 91-120.
- Not.* İst.Üniv. Fen Fakültesi çerçevesinde kurulan ve 1982’de yeni Üniversite Kanunu ile lağvedilen, Radyoaktif elementlerin kullanımına dayanan *Radyo-Biyoloji Enstitüsü*’nün faaliyeti hakkında geniş bilgi veren tek kaynak. Yine aynı yazarın, *İstanbul Üniversitesi Bülteni* içinde (1976) konu ile ilgili bir tanıtım yazısı mevcuttur.
354. TALBOT, Michael, *Mistik Düşünce ve Yeni Fizik* çev.Sabahattin Kurtay, İstanbul, 1997. Ayrıca bkz. KAYA, Bayram, “Diyalektik materyalizm ve kuantum fiziği,” *Bilim ve Ütopya*, IV, 28 (Ekim 1996), s. 44-45.
355. TEKELİ, Sevim, DOSAY, Melek ve UNAT, Yavuz, *El-Cezeri: el-Cami beyne’l-ilm ve’l-amel en Nafi fi Sinaati’l-Hiyel (El-Cezeri: Olağan Üstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap)*, Ankara 2002, LXXXVIII+328 s, büyük çoğunluğu renkli 250 dolayında resim.
- Not.* Bu eser in tıpkı bakısı mevcut olmasına rağmen tam metninin açıklamalı Türkçe çevirisi hiçbir zaman yapılamamıştı. Bunun asıl nedeni çevirecek kişinin yalnız Arapça bilmesi değil, o dönemde ki bilimsel kavramları da bilen birisi olması gereğidir. Dolayısıyla çeviri bu konunun üç büyük uzmanını beklemiş ve ancak şimdi gerçekleştirilebilmiştir. Önemli bir kaynak eserdir.
356. a.TEKELİ, S., “Bir bilim adamımız: Salih Zeki,” *I.Felsefe, Mantık ve Bilim Tarihi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara 1991, s.284-293.
- b.TEKELİ, S., “Onaltıncı yüzyıl trigonometri çalışmaları üzerine bir araştırma, Copernicus ve Takiyüddin,” *Erdem*, II, 4 (1986), 219-272. (Ayrıca bkz. Yayın No.235).
357. TEKELİ, S., “Batılılaşmada son dönem, İshak Hoca,” *Erdem*, IV, 11 (1988), s.437-465. (Elektrikle ilgili bölümün karşılaştırılması.)
358. TEZ, Zeki, *Madencilik ve Metalürji Tarihi*, Kitapsaray Yay., İstanbul 1989, 87 s, resimli.
- Not.* Fizik konusu ile dolaylı olarak ilgilidir. Gerek eski çağlar gerekse fiziko-kimya tarihi bakımından yazarın bir çevirisi için bkz. CROSLAND, Maurice P., *Kimya Dili Üzerine Tarihsel İncelemeler*, çev. ve notlandıran Zeki Tez, Nobel Yayınları, Ankara 2000, 323 s.

359. TEZ, Z., *Ortaçağ İslam Dünyasında Bilim ve Teknik* Dicle Üniv. Fen Edebiyat Fakültesi Yay., No.14, Diyarbakır 1991, 245 s. (Ayrıca bkz. Z.TEZ, *Bilim ve Teknikte Ortaçağ Müslümanları*. Ankara 2001.)
360. TEZ, Z., “Sanayi Devrimi sürecinde enerji modelleri,” *Bilim Tarihi*, I,5(Mart 1992), s.19-28.
361. TEZ, Z., “Spektroskopinin gelişmesinde ilk yıllar,” *Bilim Tarihi*, I, 8 (Haziran 1992), s.6-10.
362. TEZ, Z., & YURDAKOÇ, M.Kadir, “Termogravimetri’nin tarihi gelişimi,” *Bilim Tarihi*, I, 11 (Eylül 1992), s.10-18.
363. TEZ, Z., “Buhar makinesinin gelişimi,” *Bilim Tarihi*, II, 26 (Aralık 1993), s.29-30.
364. TEZ, Z., “İsveç Okulu ve 18. yüzyılda kimyasal analiz aletleri; terazi ve üfleç borusu,” *Bilim Tarihi*, I, 6 (Nisan 1992), s.25-30. (Ayrıca bkz. Z.TEZ, “Güherçileden karabaruta,” *Bilim Tarihi*, II, 17 (Mart 1993), s.8-16.
365. TOLUN, Perihan, “Pion parçacıklarının keşfinin ellinci yılı,” *Bilim ve Teknik*, XXXIII, 361 (Aralık 1997), s.34-35.
366. TOPDEMİR, Hüseyin Gazi, *Modern Optiğin Kurucusu: İbnü’l Heysem (Hayatı, Eserleri ve Teorileri)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2002, XII+220 s.
- Not. “O dönemde İbnü’l-Heysem (965-1039) ile başlayan çalışmalar onun *Kitab el-Menazır* adlı eseri ile büyük bir seviye kazanmış. XII. yüzyılda Latince’ye çevrilen kitap, bu tarihten sonra hem doğuda hem de batıda tek başvuru kaynağı haline gelmiştir. İslam dünyasında bu seviyede ikinci bir çalışma ise ancak yaklaşık üçyüz yıl sonra 1320’lerde Kemalüddin el-Fârisi tarafından *Tenkîh el-Menazır* adlı eserle gerçekleşmiştir.”
- Not. Topdemir’in burada künyesi verilen kitabı dışında İbnü’l Heysem ile ilgili çalışmaları şunlardır:
367. TOPDEMİR, H.G., “İbnü’l-Heysem’in optik araştırmaları,” *Bilim ve Felsefe Metinleri*, c. I, sayı 1, Ankara, 1992, s. 67-84.
368. TOPDEMİR, H.G., “İbn el-Heysem’in ışık üzerine adlı çalışması,” *Belleten*, LXI, 230, Ankara 1997, s.43-65.
369. TOPDEMİR, H.G., “Optik biliminde bir öncü: İbnü’l-Heysem,” *Kutadgubilig*, sayı 3, İstanbul 2003, s.107-126. (Ayrıca bkz. H.G. Topdemir, “İbn el-Heysem,” *TDVİA*, XXII, 2001, s. 82-87.
- Not. Topdemir’in el- Fârisî ile ilgili çalışmaları şunlardır:
370. TOPDEMİR, H.G., “Kemâlüddin el-Fârisî’nin optik çalışmaları üzerine bir değerlendirme,” *Nüşa*, sayı 6, 2002, s.149-168.
371. TOPDEMİR, H.G., “Kemâlüddin el-Fârisî’nin gökkuşağı açıklaması,” *Ankara Üniversitesi DTCF Araştırma*, XXXIII, 1-2 (1990), s.477-492. (Ayrıca bkz. H.G. Topdemir, “Gökkuşağı,” *TDVİA*, XIV, 2000, s.122-123).
372. TOPDEMİR, H.G., “Kemâlüddin el-Fârisî’nin karanlık oda çalışması,” *DTCF Araştırma*, XIV, 1992, s.281-289.
373. TOPDEMİR, H.G., “Kamal al-Dîn al-Fârisî’s explanation of the rainbow,” *Bilim ve Felsefe Metinleri*, I, 2 (1992), s.103-112.
374. TOPDEMİR, H.G., “Kemâlüddin el-Fârisî ve *Tenkîh el-Menâzır* adlı kitabı,” *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi (Necati Öner Armağanı)*, c. XL, 1999.
375. TOPDEMİR, H.G., *Takiyüddin’in Optik Kitabı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999, 366 s.

Not. Bu kitabın dikkat çeken iki önemli boyutu vardır: 1. Eser yalnız 16. yüzyılda değil belki de bütün Osmanlı İmparatorluğu boyunca konuyla ilgili olarak kaleme alınmış

bilimsel tek eserdir. 2. İslam dünyasında XI. yüzyıldan itibaren başlayan başarılı çalışmalar sonucu optikte elde edilen üstün düzey, uzun yıllar sonra bu boyutta bir çalışmayla tekrar güncel hale gelmiştir.

Not. Topdemir’in Takiyüddin’in optik kitabı ile ilgili çalışmaları şunlardır:

376. TOPDEMİR, H.G., “Takiyüddin’in *Kitabu Nuri Hadakatil’l-Ebsar ve Nuri Hadikati’l-Enzar* adlı optik kitabı,” *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, VII, 1997, s.253-286.
377. TOPDEMİR, H.G., “Takiyüddin’in optiğe katkıları,” *Bilim ve Teknik*, sayı 351, 1997, s.38.
378. TOPDEMİR, H.G., “Işığın yayılımının niteliği konusunda üç önemli adım: İbn el-Heysem, Kemâlüddin el-Fârisî, Takiyüddin b. Maruf,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXVIII, 1-2 (1998), s.381-403.
379. TOPDEMİR, H.G., “Galileo ve modern mekaniğin doğuşu,” *Felsefe Dünyası*, sayı 24, 1997, s. 42-52.
380. TOPDEMİR, H.G., “Osmanlılarda fizik çalışmaları,” *Osmanlı*, c.VIII, 1999, s.445-460.
381. TOPDEMİR, H.G., “Modern fiziğin Türkiye’ye girişinde Baş Hoca İshak Efendinin *Mecmu’a-i Ulum-i Rizaziye* adlı çalışmasının önemi,” *Türkler*, eds. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, c. XVII, Ankara 2002, s.897-905.
382. TOPDEMİR, H.G., “Mirim Çelebi’nin ‘Gökkuşağı ve Halenin Oluşumu’ adlı optik kitabı üzerine bir değerlendirme,” *OTAM*, sayı 13, 2003, s.75-89.
383. TOPDEMİR, H.G., “Aristoteles’in doğa fizik-felsefesi,” *Felsefe Dünyası*, sayı 39, 2004, s.3-19.
384. TOPDEMİR, H.G., “Türk fizik-optik tarihi üzerine,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Bilim Tarihi Sayısı*, ed. İhsan Fazlıoğlu, c.2, sayı 4, 2004, s. 135-151.
385. TOPUZLU, Cemil, *İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım* Açıklamalarla baskıyı yayınlayanlar: H. Hatemi, A.Kazancıgil, İst.Üniv.Yay. Rektörlük No. 2971, Dekanlık No.96, İstanbul 1982.
- Not. Bu kitabın önsözünde Cemil Paşa’nın *Mémoires et Observations Médicales* adlı Fransızca kitabı içindeki 30 konu, orijinal kitabın temininin çok zor olduğu düşünülerek tarafımızdan özetlenmiştir. Fransızca orijinal kitapta s. 122 vd.. röntgen ışınlarıyla kanser tedavisinin ilk sonuçları üzerinedir. Bu bölümün özeti için bkz. s.XVI-XVIII. (Ayrıca bkz. Yayın No.20).
386. a.TÜRELİ, Atila, *Makine Mühendisliği Bibliyografyası*, TÜBİTAK, Ankara, 1985.
- b.TRUSTED, Jennifer, *Fizik ve Metafizik* çev. Seval Yılmaz, İstanbul, 1995.
387. TÜMER, Günay, “İbn-i Heysem’in şimdiye kadar ele geçmemiş bir eseri,” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, c.IV, 1980.
388. *Türkiye’deki Katı Hal Fiziğinin 1978’deki Durumu*, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Matematik ve Fizik ve Biyolojik Bilimler Araştırma Grubu, TÜBİTAK Yayınları, No.377, Ankara 1978.
389. *Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Bilim “Bilanço 1923-1998” Ulusal Toplantısı*, II. kitap, II.cilt, TÜBA Yayınları, Ankara 2000. “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75.Yılında Bilim (Bilanço 1923-1998) Ulusal Toplantısı’na sunulan bildirileri içermektedir. Bunlar arasında Cumhuriyet dönemi fizik tarihi ile ilgili olanlar sırasıyla şunlardır;
390. İNÖNÜ, Erdal, “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. yılında Türkiye’de fizik,” s.1-23.
391. SAÇLIOĞLU, Cihan, “Teorik yüksek enerji fiziği,” s.24-46.
392. GÜVEN, Rahmi, “Genel rölativiteye Türkiye kaynaklı bazı katkılar,” s.47-52.

393. TOLUN, Perihan, “Türkiye’de deneysel yüksek enerji fiziği çalışmaları,” s.53-58.
394. TOMAK, Mehmet, “Yoğun madde fiziği araştırmaları,” s.59-63.
395. KORKMAZ, Mustafa, “Ülkemizde atom ve molekül fiziği alanındaki araştırma ve yayınların tarihi gelişim çizgisi,” s.64-68.
396. BERKER, Nihat & ERZAN, Ayşe, “İstatistiksel fizikteki gelişme,” s.69-76.
397. SEVGİN, Alpar, “Nükleer fizik çalışmaları,” s.77-78.
398. DEMOKAN, Ordal, “Plazma fiziği,” s.79-82.
399. UNAT, Yavuz, “Yer’in küresel olduğuna ilişkin görüşün tarihsel gelişimi,” *Bilim ve Ütopya*, sayı 95, 2002, s.8-13.
400. UZDİLEK, Salih Murat, “19. asırda atom,” *İstanbul Teknik Üniversite Dergisi*, V, 1-2 (1948), s.9-14. (Bkz. Yayın No.20)
401. UZDİLEK, S.M., “Geçmiş günler (Galileo’nun doğumunun 400’ncü yıldönümü),” *İstanbul Teknik Üniversitesi Bülteni*, XXIV, 4 (1966), s.37-44.
402. UZDİLEK, S.M., “İlim felsefesinde Eddington’un prensibi denel fiziğe karşı teorik fizik,” *İstanbul Teknik Üniversite Dergisi*, XXV, 1(1967), s. 8-15.
403. ULUÇAY, Çağatay & KARTEKİN, Enver, *Yüksek Mühendis Okulu. (Yüksek Mühendis ve Mimar Yetiştiren Müesseseler Tarihi)*, İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Sayı 389, Berksoy Matbaası, İstanbul 1958, 740 s.
- Not.* Türkiye’de yüksek teknik öğretim ve mühendis mektebi (İTÜ) hakkında temel araştırma. Türkiye’de XIX. yüzyılda fizik dalı (ve diğer temel bilimler) Fen fakültelerinde değil, uygulamalı teknik eğitim kurumlarında gelişmiştir. Genel anlamda fizik açısından önemli olan kurumlar sırasıyla Mühendishane, Tıbbiye ve Harbiye’dir. Dolayısıyla bu kurumların tarihi gelişmeleri incelendiğinde, fizik dalının gelişimi de izlenebilmektedir. Bu konuda özellikle bkz. Mustafa KAÇAR, “Osmanlılarda Askeri Teknik Eğitim,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Bilim Tarihi*, ed. İhsan Fazlıoğlu, c.2, sayı 4, 2004, s.455-469. Bunu yanında kuruluş yılları ile ilgili önemli bir çalışma için bkz. Kemal BEYDİLLİ, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne, Matbaası ve Kütüphanesi 1776-1806*, İstanbul 1995. (Ayrıca bkz. Kazım ÇEÇEN & Celâl ŞENGÖR, *Mühendishane-i Berri-i Hümayun’un 1210-1795 Tarihli Kanunnamesi*, İstanbul 1988.
404. UYGUR, Nermi, *Dil Yönünden Fizik Felsefesi*, İst.Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1979; 2.bs., Remzi Kitabevi, İstanbul 1985.
405. ÜNVER, Süheyl, “Rıfat Osman’a göre bizde radyolojinin başlangıcı,” *Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı*, VII, 28 (1937), s.1-8..
- Not.* Ayrıca bkz. S. Ünver & N. Teknik, “Röntgenci Dr. İbrahim Vasıf (1879-1926),” *Tip Dünyası*, Sayı 12, 1939; A. Mahir, “Müderriş Dr. Şevki Bey (1879-1931),” *Tedavi Klin. ve Lab. Mec.*, c.1, 551, 1931; T.R. Kazancıgil, “Röntgen şehidi Orhan Remzi Kazancıgil (1898-1963),” *Türk Radiol Mec.*, sayı 2, 1964.
406. ÜNVER, S., “İlk röntgencilerimizden Esat Feyzi hakkında (1874-1901),” *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, c.6, sayı 21-22 (1943), s. 37-41.
- Not.* Ünver (1898-1986), 1860 dolayında tıp, bilim tarihi ve kültür-sanat konularında yazı yazmıştır. Bunların 300 kadarı kitap monografidir. Bu geniş yayın yelpazesi içinde fizik-astronomi konusuna ilgili olanları mevcuttur. Ayrıntılı bir kaynakça için bkz. G. Mesara - A. Kazancıgil - A.G. Sayar, *Süheyl Ünver Bibliyografyası*, 465 s., İstanbul 1998.
407. ÜSTÜN, Emin Faik, “Dalga mekaniğinin yaratıcı Louis de Broglie hakkında,” *Fen Dergisi*, V, 4 (1969), s.104.

408. ÜSTÜN, E.F., “Radyoloji Bilim Dalı,” *Haseki Tıp Bülteni*, IX, sayı 3 (1971) s. 299-305.
- Not.* Ege Tıp Fakültesi’nde Radyoloji Bilim Dalını kuran ve genç yaşta kaybettiğimiz Emin Faik Üstün bir seri makalede çağdaş fizik ve tıbbi fiziğin özellikle uluslararası alandaki gelişim çizgileri üzerinde çok ayrıntılı, ilginç yazılar yazmış, bu konuda 60 dolayında makale ve 2 kitap yayımlanmıştır. Burada künyesi verilen makalede, özellikle *yazarın bütün yayınlarının kaynakçası mevcuttur.*
409. ÜSTÜN, E.F., “Bir radyoloji öncüsünün hayatı, bilimsel çevresi ve çalışmaları,” *Türk Radyoloji Mecmuası*, c.XX, sayı 7, 8 ve 9, 1970.
410. ÜSTÜN, E.F., “Radyoloji dünyasının büyük kaybı: Antoine Lacassagne,” *Haseki Tıp Bülteni*, X, 3 (1972), s.310-315.
411. VOLTERRA, V., LANGEVİN, P. ve BOUTROUX, P., *Henri Poincaré*. çev. Celâl Saraç. M.E.B. Ankara, 1952.
- Not.* Çeviren tarafından önsöz ve notlar; Poincaré dönemi ve Salih Zeki ile ilgilenenler için birinci elden yazılmış faydalı bir kaynak niteliğindedir. Ayrıca astrofizik dalında ünlü fizikçi George Gamov’un “Kainat ve Element Oluşumu”, “Uzay-Zaman-Atom Çekirdeği” ve “Güneşin Enerji Kaynağı” ile ilgili üç kitabı Türkçe’ye çevrilmiştir. *Kâinatın Yaradılışı* (çev. T.Akman, Ankara 1961); *Bir, İki, Üç... Sonsuz* (çev. C.Agar, M.E.B. Yay., İstanbul 1964); *Güney Diye Bir Yıldız* (çev. G.Aktaş, R.Canbeyli, İstanbul 1982). Paul Langevin (1872-1946) birçok yeni buluşlar yanında bilimsel alanda pozitivist kuramları, indeterminizmi ve Heisenberg’in kesinsizlik ilkesinin idealist ve sübjektif yorumunu eleştirmiş ve bütün bunların bilimdışlıklarını ileri sürmüştür. “Diyaletik materyalizm doğum sancıları çekiyor ve çağdaş fiziği doğuruyor” diyecek kadar marjinal fakat özgün bir kişiliğe sahiptir.
412. a.WALTER, Bairer, “Einstein haklıydı,” *Bilim ve Teknik*, IX, 97 (Aralık 1975), s.4-8
- b.WESTFALL, Richard, *Modern Bilimin Doğuşu*. Çev. İsmail Hakkı Duru, V Yayınları Ankara 1987, VIII+184 s.
413. WIDMANN, H., *Atatürk Üniversite Reformu*. Eklerle çevirenler: Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, İstanbul Matbaası, İstanbul 1981 (2. baskı).
- Not.* Yazarın 1933 Üniversite Reformu’nu bir bütün halinde ele alan *Exil und Bildungshilfe* (1973) isimli incelemesinin ekler ve açıklamalarla Türkçe çevirisidir. Konu ile ilgili temel kaynakçalardan biridir ve içinde dönemin fizikçileri hakkında geniş bilgi mevcuttur. Bu temel kaynak dışında her üçü de 1933 Üniversite Reformu ile Türkiye’ye gelmiş öğretim üyelerinin hatıralarını aşağıda veriyoruz. Bunlar için fizikçilerle ilgili bölümler vardır:
414. NEUMARK, F., *Boğaziçine Sığınanlar – Türkiye’ye İltica eden Alman İlim Siyaset ve Sanat Adamları (1933-1953)*. Çev. Şefik Alp Bahadır, İst. Üniv. İktisat Fakültesi ve Maliye Enst. Yay., Rektörlük No. 3062/491-66, İstanbul 1982 (Fizikçiler hakkında bkz. s.68).
415. HIRSCH, E.E., *Hatıralarım-Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi*. Çev. Y. Karayalçın, F. Suphi, Ü. Tekinalp, H. Ayiter, Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay. No.169, Ankara 1985 (Fizik için özellikle s.330).
416. NISSEN, R., *Helle Blaetter-Dunkel Blaetter (Erinnerungen...)*. Deutsche Verlags Amstalt, Stuttgart 1969, (2.bs.1976). 1933’de kendisi ile birlikte gelen mülteci hocalar hakkında bilgi.
- Not.* XX. yüzyılın en büyük cerrahlarından biri olan Nissen’in hatıralarında Türkiye’deki hayatı hakkında önemli bilgiler mevcuttur. Türkiye’deki çalışmaları için bkz. Aykut Kazancıgil, “Ord.Prof.Dr. Rudolf Nissen,” *Cerrahpaşa Tıp Fak. Dergisi*, c.12 (1981), s.226-230; Türkiye’deki hayatı için bkz. A.Kazancıgil, “Ord.Prof.Dr.Nissen ve Türkiye’deki hayatı,” *Tıp Tarihi Araştırmaları*, sayı 7 (1998), 194-207.

417. WOLF, J.H., “Friedrich: Dessauer (1881-1961),” *Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Sempozyumu (1976)*. İst. Üniv. Tıp Fak. Yay., Rektörlük No.2669, Fak. No.120, İstanbul 1981, s.71-78.
418. YAVUZ, İbrahim ve AKKAYA, Aydın, “Yalçın Koç’la söyleşi: Kuantum fiziğinin sorunları,” *Bilim ve Mühendislik*, sayı 2, 1990, s.33-56.
419. YENİÇAY, F., “İstanbul Üniversitesi’nde fiziğin gelişmesi,” *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi’nde Çeşitli Fen Bilim Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmesi ve Milletlerarası Bilime Katkısı*. Ed. A.Y.Özemer, İst.Üniv. Yay., Rektörlük No.3042, Fen Fak. No.176, İstanbul 1982, s.36-53.
420. YENİÇAY, F., “Tanzimattan evvel ve sonra fizik tedrisatı hakkında bir taslak,” *Tanzimat*, İstanbul 1940, s.468-489.
421. YILDIRIM, Cemal, *Bilim Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, 303s.; 2. ve geliştirilmiş baskı Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.
Not. Fizikle dolaylı olarak alakalı, fakat mantıqçı pozitivistleri öncelikle ele alan yazar, eserinin sonuna konu ile ilgili kişilerin eserlerinden seçilmiş 12 metin çevirisi (s.191-272) ve geniş bir kaynakça (s.273-301) eklemiştir. Ayrıca C.Yıldırım, Reichenbach’ın ABD’ye gittikten sonra yayımladığı *Rise of the Scientific Philosophy* adlı eserini *Bilimsel Felsefenin Doğuşu* adıyla çevirmiştir (Remzi Kitabevi, İstanbul 1982). Burada da, fizik konusu felsefi olarak etki sahası gibi değerlendirilmektedir.
422. YILDIRIM, C., “Newton (1642-1727),” *Bilim ve Teknik*, XXVI, 303 (1993), s.141-142.
423. YILDIRIM, C., “Bilimin öncüleri: James Clerk Maxwell (1831-1879),” *Bilim ve Teknik*, XXVI, 308 (1993), s.579-580. (Bkz. Yayın No.109).
424. YILDIRIM, C., “Bilimin öncüleri: Max Planck (1858-1947),” *Bilim ve Teknik*, XXVI, 309 (1993), s.579-580. (Ayrıca bkz. Yayın No.292).
425. YILDIRIM, C., “Bilimin öncüleri: Albert Einstein (1879-1955),” *Bilim ve Teknik*, XXVI, 310 (1993), s.704-705.
426. YILDIRIM, C., “Bilimin öncüleri: John Dalton (1766-1844),” *Bilim ve Teknik*, XXVI, 313 (1993), s.948-949.
427. YILDIRIM, C., “Bilimin öncüleri: Robert Boyle (1627-1691),” *Bilim ve Teknik*, XXVII, 315 (1994), s. 82-83.
428. YILDIRIM, C., “Ernest Rutherford (1871-1937),” *Bilim ve Teknik*, XXVII, 319 (1994), s. 82-83 (Ayrıca bkz. Yayın No.246).
429. YILDIRIM, C., “Niels Bohr(1885-1962),” *Bilim ve Teknik*, XXVII,318,(1994), s.82-83.
430. YILDIRIM, C., “Werner Heisenberg (1901-1976),” *Bilim ve Teknik*, XXVII, 319, 1994, s. 81-83. (Ayrıca bkz. Yayın No.245).

YAZARLAR DİZİNİ

A	Bernal, J.D.....	126-127
Abadoğlu, E.....	Beniç.....	37
Abdullah, R.....	Bernstein, J.....	128
Abel.....	Bertrand, A.....	31, 35
Ademoğlu, E.....	Beyerschen, A.D.....	129
Adivar, A.....	Beydilli, K.....	403
Agar, C.....	Bilir, H.....	131a
Ahmed Fahri.....	Bir, A.....	130
Ahmed Tevfik.....	Birgül, O.....	221
Akbaş, M.....	Bixby, W.....	131b
Akdeniz, K.G.....	Birinci, A.....	78
Akdoğan, C.....	Brogie, L De.....	132b, 133, 134, 407
Akdoğan, N.....	Boutroux, P.....	412
Akdoğan, Y.....	Bozdemir, S.....	135
Akkaya, A.....	Bozkurt, S.....	413
Akman, R.....	Budak, K.....	197
Akman, T.....	Buğdaycı, Ç.....	174
Akpınar, C.....	Buğdaycı, İ.....	136-137
Aktüre, T.....	Burhan Fehim.....	66
Akyüz, Ö.R.....		
Aktepe, M.....	C- Ç	
Aktaş, G.....	Capra, F.....	138a
Alevok, M.....	Christianson, G E.....	138b
Ali Sedat.....	Cluzet.....	68
Alpar, M.A.....	Crosland, M.....	358
Alsın, S.....	Coleman, J.A.....	139
Altay, G.....	Coles, P.....	140
Altınkök, M.....	Cushing, J. T.....	141
Arik, N.....	Çakmakçı, O.....	351
Arit, N.....	Çambel, P.....	98
Aslan, F.....	Çaykara, E.....	347
Aster, von, E.....	Çeçen, K.....	30, 130, 142-144, 403
Aştı, R.N.....	Çelik,.....	101a
Atademir, H.R.....		
Avcı, N.....	D	
Aydınol, M.....	Demir, R.....	29,145
Aygün, E.....	Demirel, Ş.....	146
	Delaunay, J.....	9
B	Dember, M.....	134
Bahadır, O.....	Demokan, S.....	147a
Bahadır, Ş.A.....	Demokan, O.....	398
Bahar, N.....	Dereli, T.....	147b, 148a
Balıbar, F.....	Derman, A.....	117
Barut, A.....	Derman, E.....	148b
Bayraktar, M.....	Derviş Paşa.....	3, 181, 193
Bekar, S.....	Dilgan, H.H.....	149
Bekman, A.R.....	Dinçer, K.....	246
Berkman, T.....	Dobbs, B.....	150
Berker, N.....	Dosay, G.M.....	29, 355

Dökmeçi, C.....	97
Dölen, E.....	151-154
Dönmez, A.....	175
Ducasse, P.....	237
Dudler, H.C.....	155a
Durmaz, M.....	106b
Duru, İ.H.....	412
Duru, O.....	196
Düveren, T.....	237
Düz, O.....	349
E, F	
Einstein, A....	50-56, 71, 77, 78, 155b, 156, 157, 200, 256
Erdem, S.....	257
Erdoğan, M.....	158, 176
Ergin, N.....	159a
Ertaş, İ.....	159b
Ersoy, N.....	247
Erzan, A.....	396
Esat Feyzi.....	16, 17, 406
Ezber, G.....	150
Fazlıoğlu, İ.....	79, 130, 160, 204, 384, 403
Fenmen, M.R.....	38, 41, 77, 163, 164, 267
Feynman, R.....	161, 162
Furat, A.H.....	204
Franck, J.....	129
Frank, P.....	194
G	
Gamov, G.....	411
Ganot, A.....	6
Gimpel, J.....	175
Girgin, A.....	165
Goerke, H.....	166
Goldsmith, D.....	169
Gottfried, T.....	170
Göker, A.....	175
Göker, L.....	167
Gökhan, N.....	352
Gökmen, M.....	168
Göksel, S.....	98
Göktürk, H.....	171, 172, 173
Grassmann, H.....	174
Grant, E.....	175
Güler, Y.....	293a
Gülbaş, N.....	178
Gülveren, H.....	176, 177
Gümüšoğlu, F.....	179
Gündüz, G.....	204
Günergun, F....	100, 130, 180-182, 274, 322
Günyol, V.....	196
Gür, H.....	183
Gürel, O.....	139
Gürsey, F.....	66, 94, 184-190, 222, 240, 278, 279
Gürsey, R.S.....	66
Gürsey, S.....	211
Güven, R.....	392
H, İ, J	
Hatemi, H.....	19, 191-193, 273, 385
Halide Edip.....	31
Hasan Fethi.....	10, 15
Hayrullah Ef.....	1
Heisenberg, W.....	66, 194-197, 244, 289, 411, 430
Helvacıoğlu, E.....	238
Hirsch, E.E.....	415
Hızır, N.....	198-201, 293
Hoffman, B.....	202
Hüsnu Hamid.....	48-52, 78, 322
İhsanoğlu, E.....	154, 203, 204, 230, 299
İnan, D.....	205a
İnam, A.....	205b
İsmail Ali.....	19, 42
İsmail Süleyman.....	21
İsmail Sadi.....	44
İnönü, E.....	180, 207-217, 390
İşli, N.....	218
İzgi, C.....	204, 206
İşıl-Ülman, Y.....	17, 74, 192, 236, 327
İzzet Fikri.....	45
Jeans, J.....	219
K, L	
Kaçar, M.....	152, 154, 403
Kadıoğlu, İ. S.....	220, 317
Kapkın, C.....	138, 170, 202
Karayalçın, Y.....	415
Kartekin, E.....	403
Karlığa, B.....	221
Kartal, S.....	222
Kaya, B.....	354
Kaya, Y.....	223
Kaya, M.....	224
Kazancıgil, T.R.....	59, 65, 70, 405
Kazancıgil, A.....	19, 75, 193, 225-236, 294, 385, 406, 413, 416.
Kerim Erim.....	53-56, 71, 77, 112
Kiaulehn, W.....	237

Kızıllar, R.....	238
Kızılırmak, A.....	348
Koca, M.....	239, 240
Koca, S.....	381
Koç, Y.....	241, 242, 418
Korkmaz, M.....	395
Kortel, F.....	179, 194, 244, 245
Korur, E.....	256b
Koyre, A.....	246, 247
Kuhn, T.....	248, 249
Kurnaz, L.....	217
Kurtay, S.....	354
Kuyuş, N.....	249
Kürkçüoğlu, N.....	132, 250-255
Langevin, P.....	411
Lausch, E.....	256a
Laborde, S.....	67
Lenck, R.....	64
Leuchs, E.D.....	256b
M, N	
Martin, C.....	258
Marlalı, E.....	126
Mehmed Esad.....	257
Mehmed Said.....	8, 58
Mehmed Refik.....	38-41, 77, 163, 164, 267
Mehmed Tefik.....	62, 63
Merdivenci, A.....	259, 260
Mesara, G.....	407
Mustafa Sıdkı.....	43
Nasr, H.S.....	346
Nasuhoğlu, R.....	261-263, 268
Neumark, F.....	414
Newton, I....	87, 92, 131b, 132a, 138b, 150, 172, 205a, 247, 251, 264, 306, 351, 422.
Neyzi, N.....	352
Nissen, R.....	416
Nutku, F.....	106
Nutku, Y.....	265
O, Ö	
Okçu, R.....	223
Orlalp, F.....	266-268
Orbay, N.....	274
Osmay, N.....	286
Ögelman, H.....	269
Öktem, K.H.....	138a, 140
Ökten, S.....	32
Önengüt, G.....	270-272
Öner, N.....	7, 374
Öner, Y.....	194, 291
Özaydın, Z.....	1, 273
Özçep, F.....	274
Özden, N.....	275
Özemre, A.Y.....	159, 182, 185, 256, 276-284, 353, 419
Özüaydın, N.....	175
P, R	
Pak, N.K.....	285
P.M.....	286
Pagels, H. R.....	287
Pekünlü, R.....	288-290
Planck, M.....	291, 302, 424
Poincaré, H.....	31-34, 49, 411
Pracanta, M.....	292
Rae, A.....	293a
Reichenbach, H.....	293b, 421
Rıza Tahsin.....	294
Redondi, P.....	295
Rona, M.....	296
Rosenfeld, B.....	299
Rosenfeld, L.....	297
Russel, B.....	83, 298
S, Ş	
Saçlıoğlu, C.....	391
Sağlam, T.....	19
Salih Zeki.....	12, 14, 18, 27-36, 74, 233, 318, 320-323, 325, 327, 356.
Sanalan, Y.....	300
Saraç, C....	7, 29, 30, 74, 236, 297-301, 327, 411
Sayar, A.G.....	406
Sarıkaya, Y.....	305
Sarıoğlu, Ö.....	141
Sayıllı, A.....	29, 234, 248, 328b-344
Segre, E.....	345
Sevgen, A.....	397
Sezerar, B.F.....	57
Shea, W.....	141, 242
Sinanoğlu, O.....	347, 348
Smith, W.....	349
Sovuksu, U.....	350
Strathern, P.....	351
Stubbs, P.....	106b
Şahan, Y.....	134
Şehsuvaroğlu, B.N.....	352
Şengün, A.....	353
Şeşen, R.....	204, 299
Şevki.....	42, 46, 47, 68, 405
Şişman, N.....	346

T	-V- -W- -Y-
Talbot, M.....	354
Tekeli, S.	75, 235, 248, 355-357
Tekin, E.	348
Tez, Z.	358-364
Timur, N.	179
Tolay, M.	350
Tolun, P.	365, 393
Tomak, M.	394
Topdemir, H.G.	203, 249, 366-384
Topuzlu, C.	385
Tuğbay, N.	128
Tunakan, M.S.	60
Tuncay, Ç.	345
Tümer, G.	387
Türelı, A.	386a
Trusted, G.	386b
U, Ü	
Unat, E.K.	352
Unat, F.R.	203
Unat, Y.	29, 130, 355,399
Uzdilek, S.M.	61, 400-402
Uluçay, Ç.	403
Ural, Ş.	194
Uygur, N.	404
Ülken, H.Z.	77, 133, 164
Ünver, S.	17, 322, 327, 405, 406
Üstün, E.F.	407-410
Volterra, V.	411
Walter, B.	412 a
Westfall, R.	412b
Widmann, H.	413
Wolf, F.	417
Yardımlı, A.	156, 264
Yavuz, İ.	223, 418
Yıldız, M.	350
Yeniçay, F.	1, 165, 180, 232, 419, 420
Yıldırım, C.	421-430
Yıldırım, N.	16, 322
Yurtören, D.	127
Yücel, F.	33,34

Hikmet, 1849) is being accepted as the first publication of this bibliography. In the next four decades, physics appears a subject devoted mainly to the understanding of mechanics and ballistics. It was at the end of the 19th century that physics and mathematics emerged as pure sciences in the curricula of the university (Darülfünun) under the tutorial of professor Salih Zeki (1864-1921). In 1930, Fahir Yeniçay, after completing a doctorate in physics in France, started courses in nuclear physics, heralding the coming of modern physics in Turkey. Our current bibliography includes 449 publications in the given period, of which 85 have been annotated.

Key words: physics, medical physics, history of physics, bibliography, Turkey;
Anahtar kelimeler: fizik, tıbbi fizik, fizik tarihi, bibliyografya, Türkiye.

An annotated bibliography on the history of physics and medical physics in Turkey during the XIXth and XXth centuries

Aykut Kazancıgil

The progress of pure sciences in general, and physics in particular, during the XIXth century was pronounced in Turkey in educational institutions such as the School of Engineering, the Military Academy, and the Imperial School of Medicine. Physics became an independent discipline with the foundation of the Faculty of Sciences in the beginning of the 20th century. The present annotated bibliography includes publications on the history of physics and medical physics printed between 1849 and 2004.

Texts related to physics predating 1849, do not, in essence, reflect a scientific character, and are sketchy. For this reason, they have not been included in this bibliography. The book published by Hayrullah Efendi, professor at the School of Medicine, entitled ‘Problems of Physics’ (*Mesail-i*